

חינוך ערכי במגוון מדינות בעולם

סקירת תכניות

מחברת: ימאמה עבד אל-קאדר

OCTOBER 5, 2020

מוגש ל: יוזמה – מרכז לידע ולמחקר בחינוך

תוכן עניינים

1	פרק א - חינוך אזרחי גלובלי (GCE)
1	הקדמה
2	חינוך אזרחי גלובלי – תמונת מצב גלובלית
3	אתגרים בחינוך אזרחי גלובלי
4	פרק ב- תכניות לחינוך אזרחי גלובלי ברחבי העולם
4	סוגי התכניות – תכניות ממשלתיות ולא ממשלתיות (NGO)
6	פרק ג- סקירת תכניות נבחרות לחינוך אזרחי גלובלי
6	היבטים משותפים למגוון הפרויקטים והתכניות
8	חלק א- מניעת גזענות וקיצוניות אלימה והיכרות עם האחר
8	תכנית 1: Racism. No way! - פרויקט לרב-תרבותיות ומאבק בגזענות
11	תכנית 2: Teaching Tolerance - ארה"ב
13	תכנית 3: ה-אונסקו- תכנית למניעת קיצוניות אלימה
18	חלק ב - שיח פוליטי על נושאים שנויים במחלוקת ועל מעורבות פוליטית
19	תכנית 4: Teaching Controversial Issues – צפון אירלנד
21	תכנית 5: Oxfam
23	תכנית 6: (UN /DISCO) Teaching Controversial Issues
26	חלק ג - פעילות בין קבוצתית ויצירת גיוון
26	תכנית 7: Welcome Classes - גרמניה
28	תכנית 8: Making Space - קנדה
30	תכנית 9: SOCI @ LL project – בית הספר- כמעבדה חברתית
32	פרק ד - פרויקטים ותכניות לחינוך אזרחי גלובלי: נקודת מבט השוואתית
32	דומה, שונה וייחודי
33	לקראת גישה אינטגרטיבית
35	התחלה
36	מקורות

פרק א - חינוך אזרחי גלובלי (GCE)

הקדמה

השימוש במונחים הקשורים לאזרחות גלובלית כמו, קוסמופוליטיזם, דעות גלובליות, תודעה גלובלית ואזרחות עולמית, אינו חדש, אך במציאות של הגירה גלובלית עקב תנאים כלכליים או מלחמה, אזרחות גלובלית והתפיסות הקשורות אליה הפכו לרלוונטית ביותר. בשני העשורים האחרונים החינוך האזרחי העולמי (GCE) הפך לדגל בזירה הלאומיות והבינלאומיות, וגם בקרב חוקרים רבים בכדי להתוות את הקווים לקידום החינוך הבינלאומי כמענה לגלובליזציה הצומחת והערכים האזרחיים. ההתפתחויות הללו יצרו שני דיונים שניים במחלוקת ואף מנוגדים. הדיון הראשון אודות דמוקרטיה ביקורתית אשר מדגיש את חשיבות הערכים האתיים, האחריות החברתית והאזרחות הפעילה; הדיון השני, ניא-ליברלי אשר מדגיש את ההישגים הכלכליים, וההשקעה בפרט. שני הדיונים הללו אינם נפרדים, והם מופיעים אחד לצד השני, וגורמים לערפול ולתפישות פרדוקסליות בקרב התלמידים על אודות החינוך האזרחי הגלובלי (Pais & Costa, 2020). העמימות והניגודים באוריינטציות הללו, והביקורת שהתעוררה סביבם הובילו להתפתחות טיפולוגיות שונות, המאפשרות לחוקרים כמו גם למפתחי מדיניות- לזהות, לנסח ולהעריך את היעדים של החינוך האזרחי הגלובלי באופנים שונים. בבסיס ההגדרות הללו עמדו שתי אוריינטציות עיקריות: אזרחות גלובלית מוסרית המבוססת על שוויון, זכויות אדם והדגשת אחריות גלובלית; ואזרחות גלובלית ניא-ליברלית המתמקדת באינדיבידואל ובהיבטים הכלכליים (Goren & Yemini, 2017). אוקסלי ומוריס (2013) מציעים מודל אינטגרטיבי ונרחב, אשר מקיף הרבה מהקטגוריות וההגדרות שעלו לפניכן, בניסיון להביא סדר לשפע הכאוטי של הגדרות. טיפולוגיה זו כוללת:

קוסמו-פוליטיקה ואזרחות גלובלית *Cosmopolitanism and Global Citizenship*

קטגוריה זו כוללת ארבע צורות המתווגות כ"קוסמופוליטיות". לעתים קרובות נחשב קוסמו-פוליטיזם כאחד המושגים המאפיינים זכויות אדם, אם כי הוא מבטא תפישה ניא-אימפריאלית של אזרחות גלובלית מכיוון שנקודת המבט שלה מושרשת בתוך מערך של מוסדות הממוקמים במערב. לצורות קוסמו-פוליטיות הללו יתרונות פרגמטיים משמעותיים לעמדה הקוסמופוליטית:

- אזרחות גלובלית פוליטית, המתמקדת ביחסים המשתנים בין מדינות לאינדיבידואלים או מדינות אחרות.
- אזרחות גלובלית מוסרית, המתמקדת ברעיונות כמו זכויות אדם ואמפתיה.
- אזרחות גלובלית כלכלית, המתמקדת ביחסי כוח, צורות הון, כוח עבודה ופיתוח בינלאומי.
- אזרחות גלובלית תרבותית, המדגישה סמלים ותבניות תרבותיות המפרידות או מאגדות חברים בחברות שונות.

מסגרות תמיכה לאזרחות גלובלית *Advocacy Forms of Global Citizenship*

ארבעת התפיסות האחרות כוללות אידיאולוגיות הוליסטיות יותר (אנטי-אינדיבידואליסטיות), המספקות גישה מבוססת סגור ל GC בניגוד לפרספקטיבות הקוסמופוליטיות האוניברסאליות שהוזכרו לעיל:

- אזרחות גלובלית חברתית מתמקדת ברעיונות כמו חברה אזרחית גלובלית וסגור לקול העם גם כאשר אלה אנשים נמצאים בחו"ל באזורים אחרים בעולם.
- אזרחות גלובלית ביקורתית מתמקדת באי-שוויון ודיכוי, תוך ביקורת על תפקיד יחסי

הכוח הנוכחיים והאג'נדות הכלכליות עם אוריינטציה פוסט-קולוניאלית.

- אזרחות גלובלית בסביבה מעודדת תמיכה לקיימות ולשימור סביבתי באמצעות מאמץ לשנות את ההשפעות השליליות של האנושות על הסביבה.
- אזרחות גלובלית רוחנית המדגישה קשרים בין בני אדם על בסיס היבטים רוחניים כולל דת (Oxley & Morris 2013).

חינוך אזרחי גלובלי – תמונת מצב גלובלית

בראייה אזרחית, הציגו גורן ומירי (2017) דפוסי חינוך אזרחי גלובלי באזורים שונים ומגוון מדינות בעולם. לפי התמונה הכללית שהציגו נראה כי הצרכים או המניעים לחינוך אזרחי בעולם שונים ממקום למקום בהתאם לקונטקסט הלוקלי ולפי הצרכים הלאומיים של כל מדינה. ממחקרם עלו מספר תובנות:

- מטרת החינוך האזרחי הגלובלי המקדם ערכים כמו, זכויות אדם, גיוון, רב-תרבותיות, סובלנות ושלוש, היא בעיקר הבלטת הדמיון בין אזרחים ילידים לבין מהגרים.
- במדינות עם ריכוז אוכלוסייה ממעמד סוציאקונומי נמוך החינוך האזרחי הגלובלי משמש ככלי להעצמת התלמידים ויצירת הזדמנויות עבורם, אך לעיתים קרובות זה בא לידי ביטוי במובן הצר של שליטה בשפה האנגלית כדי ליצור הזדמנויות לניידות שמציעה הגלובליזציה.
- קידום זכויות אדם זוכה לתשומת לב במדינות בעלות הכנסה נמוכה, בעיקר בדרום הגלובלי, מאשר במדינות המפותחות.
- מדינות הנחשבות לכוחות מרכזיים בעולם הגלובלי, ובמיוחד ארה"ב וסין, מתמקדות בחינוך אזרחי גלובלי המקדם אינטרסים הלאומיים.

הניתוח האזורי מראה כי האוריינטציה של החינוך האזרחי הגלובלי תלויה בשאיפותיהן השונות של המדינות, כך שבמדינות השואפות ללכידות חברתית, האג'נדות קדמות צדק חברתי, זכויות אדם, גיוון, מניעת גזענות ועוד (כמו: גרמניה, צפון אירלנד, אוסטרליה). לעומתן, מדינות המבקשות לשמור על מעמדן הגלובלי (כמו: סין וארצות הברית) מכינות את התלמידים לתחרות גלובלית המשרתת אינטרסים פוליטיים וכלכליים (Goren & Yemini, 2017).

אתגרים בחינוך אזרחי גלובלי

- אג'נדות מתחרות

חינוך לאזרחות גלובלית נותר מרחב שנוי במחלוקת ביותר, עם סדרה של אג'נדות מתחרות מובחנות בגישות הלימודים בהן נעשה שימוש. כפי שהוזכר לעיל, המדיניות והגישות החינוכיות לחינוך אזרחי גלובלי משתנות ממדינה למדינה. ההבדלים הללו באים לידי ביטוי במגוון הגישות ל-GCE הננקטות בבתי ספר ברחבי העולם (Buchanan, Burrige, & Chodkiewicz 2018). בעוד שהשיח הרשמי מעגן את חינוך לאזרחות עולמית בערכים כמו, צדק חברתי, סולידריות, גיוון ומעורבות עולמית פעילה, נראה כי יישום יעד זה בבתי ספר ובמוסדות להשכלה גבוהה מעוכב לעיתים קרובות על ידי אג'נדות ניאו-ליברליות המקדמות את הרעיון של 'אזרח יזמי' (Pais & Costa, 2020).

- סתירה בין הגלובלי ללוקלי

האופי של ה-GCE מגוון מאוד ורחב יריעה, ואופן ניסוחו והפעלתו שונה בהקשרים לאומיים שונים. הייחודיות של GCE בכל מדינה סותרת את האופי האוניברסאליסטי שלו. מכאן, האתגר הראשון, כפי שזוהה על ידי ארגון האונסקו (2014) הוא כיצד לקדם את ההיבטים האוניברסאליים, תוך התחשבות בצרכים הייחודיים של כל מדינה. הרעיון של סולידריות עולמית הפועל לקידום והנבת תוצאות עבור כל הקהילה עולמית, מנוגד להתמקדות בתחרות עולמית בין אינדיבידואלים בודדים ברכישת מיומנויות גלובליות; האתגר השני הוא פיוס זהויות ואינטרסים מקומיים וגלובאליים. אתגר זה בא לידי ביטוי במאבקים האחרונים של מדינות הרואות את זהותם הלאומית והמקומית תחת איום, והתגובה לכך היא נסיגה מדאגות גלובליות. מכאן, ניתן לראות ב-GCE במדינות רבות כמאתגר את האינטרסים המקומיים והלאומיים ואת הסטטוס קוו, על ידי קידום למידה פעילה ומשתפת ובאמצעות טיפוח חשיבה ביקורתית (UNESCO, 2014).

- יישום במדינות מפותחות

האתגר השני מתייחס למשאבים המהווים תנאים הכרחיים ליישום תכניות חינוך אזרחי גלובלי מגוונות, כמו טכנולוגיות (כמו חיבור לאינטרנט או קונסולות משחק מסוימות) והזדמנויות נסיעות שהן רלוונטיות בעיקר למדינות מפותחות ולאוכלוסיות מסוימות במדינות אלה (Goren & Yemini, 2017).

- שוליות בתכנית הלימודים ובמימון

במהלך העשורים האחרונים מערכות החינוך ברחבי העולם עברו רפורמות רבות שהובילו לקיצוצים בהוצאות הממשלות עבור חינוך אזרחי גלובלי. שינויים אלה אינם מוגבלים למקום מסוים, אלא תהליכים מקבילים המתרחשים במדינות מפותחות ומתפתחות, בבתי ספר, אוניברסיטאות ועוד (Goren & Yemini, 2017). יתר על כן, מיקומו של החינוך האזרחי הגלובלי נמצא כשולי מאוד בתכניות הלימודים בהרבה מקומות בעולם (Buchanan, Burrige & Chodkiewicz, 2018).

- פרספקטיבות נאו-קולוניאליות וחלוקת צפון-דרום

עדיין נמשכת הביקורת על תפישת החינוך העולמי הניאו-קולוניאלית המאמצת גישה "רכה". נטען (Andreotti, 2014) כי קיימות מסגרות "רכות" המתמקדות בעוני ובחוסר האונים של העמי, בזמן שמסגרות ביקורתיות עוסקות בסיבות הבסיסיות לאי-שוויון וחוסר צדק חברתי (Andreotti, 2014). יתר על כן, בהקשרים דמוקרטיים ליברליים רבים, ההנחה היא כי האזרח הוא המשכיות של אזרח הגמוני (שולט) וממוקם במיוחד באזור הצפון מערבי, הנחה שמהווה אתגר בפני עצמה לחינוך אזרחי גלובלי, בשל התפישה הלא שוויונית העומדת בבסיסה (Buchanan, Burrige & Chodkiewicz, 2018).

פרק ב- תכניות לחינוך אזרחי גלובלי ברחבי העולם

תכניות ופרויקטים רבים ומגוונים הותוו לחינוך אזרחי גלובלי, כפועל יוצא לשתי האג'נדות המתחרות שהוזכרו לעיל. הסקירה הנוכחית מתייחסת לתכניות ופרויקטים המייצגים את האוריינטציה המקדמת ערכים: צדק חברתי, סובלנות, מניעת אלימות, גיוון ועוד. על אלה נמנים גורמים וגופים שונים כפי שיובא להלן.

סוגי התכניות – תכניות ממשלתיות ולא ממשלתיות (NGO)

החינוך האזרחי הגלובלי כשמו הוא, בעל אופי אוניברסלי, מקיף, רחב ולעיתים חוצה מדינות. על כן, גורמים רבים מעורבים ומשפיעים על שילוב התווייתו ועיצובו הן ברמה העולמית בכלל, והן ברמת מדינה בפרט. על הגורמים הללו נמנים בין היתר גופים ממשלתיים וארגונים לא ממשלתיים NGOs. חוקרים רבים התייחסו בעיקר לגופים לא ממשלתיים ולתפקידם בקידום בחינוך האזרחי העולמי, אך גם לא חסכו בביקורת, כפי שיוצג להלן:

- יתרונות

קיימות עדויות המדגישות את הצד החיובי של תמיכת גופים לא ממשלתיים בחינוך אזרחי גלובלי. מחקר מקיף נערך באוסטרליה (Buridge et al., 2013) לבחינת פרויקט ארוך טווח לקידום חינוך אזרחי גלובלי על ידי ארגונים לא ממשלתיים (כולל ארגון ה-אונסקו). ממצאי המחקר הראו כי בקרב התלמידים נתגלתה מודעות עמוקה ומוגברת אודות סוגיות אישיות וגלובליות, כמו גם רכישת מיומנויות מקצועיות ואישיות במהלך שלושת השנים של הפרויקט.

יתר על כן, הקדמה הטכנולוגית ואמצעי התקשורת תרמו לארגונים לא ממשלתיים בקידום תרבות גלובלית וחשיבה ביקורתית. יותר ויותר, לבתי ספר ולארגונים לא ממשלתיים יש גישה לטכנולוגיות תקשורת, כולל מדיה חברתית המאפשרים לבתי ספר ליצור קשר עם קהילות ברחבי העולם (Foundation for Education, 2016).

- חסרונות

חסרון ראשון נתגלה בתפישת המושגים הנוגעים לחינוך אזרחי גלובלי באופן שונה בקרב גופים ממשלתיים לעומת גופים לא ממשלתיים. כך לדוגמה, אותה תכנית בבריטניה הותוותה וקודמה באופן שונה על ידי מחלקת החינוך (DfE) (גוף ממשלתי) מחד, וארגון OXFAM - ארגון לא ממשלתי, מאידך. דוגמה זו, ממחישה איך שני גופים שונים בעלי אינטרסים שונים עשויים לקדם אינטרסים ומטרות שונים באותה עת. שוני מסוג זה, עלול להוביל לסתירה ובלבול בתפישת החינוך האזרחי הגלובלי בקרב התלמידים (Marshall, 2009).

חוסר אימון מצד מורים ומצד התלמידים בגופים לא ממשלתיים כמו גם בממשלות במדינות מתפתחות, הוא חיסרון נוסף של מעורבות ארגונים לא ממשלתיים. במדינות מעין אלו, קיים חשש לשחיתות, שימוש לרעה או הכוונה מוטעית של כספים המיועדים לפרויקט, והעדפת פעילויות לגיוס תרומות על חשבון החינוך והפיכתו למטרה משנית. המימון והאיוש המוגבל בארגון לא ממשלתי עלולים להשפיע על יכולתם להיות מעורבים בבתי ספר כנדרש. כתוצאה מכך, פעילויות שונות המתקיימות בבתי הספר עלולות להיות תלויות במחויבותם של מורים המוכנים להקדיש מזמנם באופן קבוע מעבר לשעות ההוראה שלהם. על כן, במקומות שונים בעולם (כולל ישראל) נושא מעורבותם של ארגונים לא ממשלתיים הוא נושא שנוי במחלוקת (Buchanan, BurrIDGE, & Chodkiewicz 2018).

חיסרון משמעותי נוסף, בא לידי ביטוי בהעדר תמיכה ברמה הלאומית בפעילות ארגונים לא ממשלתיים, והעדר מדיניות ברורה לאימוץ חינוך אזרחי גלובלי. במצבים כאלה,

קידום החינוך האזרחי הגלובלי יהיה נתון לבחירתם של בתי הספר והמורים. כתוצאה מכך, הארגונים הלא הממשלתיים מאבדים את משקלם, והשפעתם תהפוך למוגבלת עד מאוד (Buchanan, Burridge, & Chodkiewicz 2018)

בסעיף הבא הסקירה תעסוק בתכניות ופרויקטים ממשלתיים ולא ממשלתיים הפועלות במגוון מדינות בעולם. התכניות מתמקדות בשלושה נושאים עיקריים: מניעת אלימות וקיצוניות אלימה, הוראת סוגיות שנויות במחלוקת וגיוון.

פרק ג - סקירת תכניות נבחרות לחינוך אזרחי גלובלי

בפרק זה מוצגת סקירה לתשעה פרויקטים ותכניות לחינוך אזרחי גלובלי במגוון מדינות בעולם. סקירה זו כוללת שלושה חלקים, כדלקמן:

חלק א - מניעת גזענות וקבלת האחר

חלק ב - שיח על נושאים שנויים במחלוקת ועל מעורבות פוליטית

חלק ג - פעילות בין קבוצתית ויצירת גיוון (Diversity)

מגוון התכניות המופיעות בפרק זה הוא מאוד רחב, והוא כולל:

- תכניות ממשלתיות ותכניות לא ממשלתיות.
 - תכניות אוניברסליות חוצות מדינות, הפועלות במדינות החברות באונסקו.
 - פרויקטים של האיחוד האירופי הפועלים במספר מדינות אירופאיות.
- חשוב לציין, כי סקירה זו מתמקדת בתכניות בעלות אוריינטציה ערכית, היינו, מקדמות חינוך אזרחי גלובלי ערכי (כמו, צדק חברתי, מניעת גזענות וקיצוניות, הוראת סוגיות שנויות במחלוקת, גיוון וסובלנות).

היבטים משותפים למגוון הפרויקטים והתכניות

לכלל הפרויקטים והתכניות לחינוך אזרחי גלובלי בדגש על ערכים יש פחות או יותר אותן מטרות עם הדגשים שונים. הסעיף הבא, מתייחס למטרות ולסטנדרטים הכלליים המשותפים לכלל התכניות והפרויקטים:

מטרות, יעדים, עקרונות וסטנדרטים

מטרת הפרויקטים והתכניות לחינוך אזרחי גלובלי בדגש על ערכים היא לסייע לכל בעלי העניין- החל ממשלות, דרך מעצבי מדיניות ואנשי חינוך, וכלה בבתי ספר ובמורים:

- לטפח את התלמידים כשותפים פעילים בדמוקרטיה, עם זהות חיובית.
- לעודד את התלמידים להתמודד עם גזענות, הטיה ואי צדק על רקע שונות אתנית.
- להכין את הצעירים להיות סוכני שינוי לקראת חיים משותפים בעולם מגוון ונטול גזענות.
- לחנך איך ליישב סכסוכים בדרכי פיוס
- לחנך לחשיבה ביקורתית
- לאתגר העלאת סוגיות שנויות במחלוקת בתוך הכיתה
- לפתח דיונים ולזמן העלאת והשמעת דעות מגוונות ושונות

מטרות האופרטיביות עיקריות

- התלמידים יזהו סטריאוטיפים וייתחסו לאנשים כיחידים ולא כנציגי קבוצות.
- התלמידים יכירו בחוסר הוגנות ברמה האישית וחוסר צדק ברמה המוסדית או המערכתית (למשל, אפליה).
- התלמידים ינתחו את ההשפעה המזיקה של גזענות וחוסר צדק על בסביבתם בפרט ובעולם כלל, בעבר ובהווה.

- התלמידים יכירו בכך שכוח ופריבילגיה משפיעים על מערכות יחסים ברמה הבינאישית, הבין-קבוצתית והמוסדית .
- התלמידים יזהו דמויות, קבוצות, אירועים ושלל אסטרטגיות ופילוסופיות הרלוונטיות להיסטוריה של צדק חברתי ברחבי העולם.

עקרונות

- **חברה צודקת**
מערכת החינוך מקנה ערכים של חברה צודקת, דמוקרטית והרמונית, תוך התחייבות משותפת בין כל חברי קהילת בית הספר לזכויות אדם ואחריות אזרחית.
- **סביבה בטוחה**
לכל חברי קהילות בית הספר - לצוות, לתלמידים ולהורים, הזכות לסביבת הוראה, למידה ועבודה בטוחה ופרודוקטיבית נטולת גזענות. גישה שוויונית, השתתפות ותוצאות תלמידים מכל רקע תרבותי או לשוני משתתפים בתוכניות הוראה ולמידה איכותיות המאפשרות להם להשיג את מלוא הפוטנציאל שלהם
- **גיוון וזהות תרבותית**
המגוון התרבותי והלשוני מוכר ומוערך בקרב התלמידים, המורים והקהילה וההורים.
- **חינוך תרבותי הוליסטי**
תכנית הלימודים, המשאבים, שיטות ההוראה וההערכה מתייחסים למגוון הלאומי, התרבותי והלשוני של הקהילה ומספקים חוויות חינוכיות תוך התחשבות בצרכים המגוונים של כל התלמידים.

לתכניות השונות יש בדרך כלל מערך תכנון, יישום והערכה הכולל:

- מסמכי מדיניות
- תכנית לימודים
- הכשרה ופיתוח מקצועי
- תמיכה וטיפול התלמידים
- מעורבות הורים וקהילה
- מעקב ודיווח
- הערכה

חלק א- מניעת גזענות וקיצוניות אלימה והיכרות עם האחר

מניעת גזענות

הגזענות היא תוצאה של יחסי גומלין מורכבים בין עמדות, ערכים חברתיים ומנהגים מוסדיים. זה עשוי לבוא לידי ביטוי במעשיהם של יחידים ומוסדות במגוון צורות. גזענות יכולה ללוש צורות רבות כמו, הערות מסוימות הגורמות לפגיעה ועבירה, גם אם ללא כוונה; התעללות מילולית; הטרדה או הפחדה; או הצהרות עוינות ברשת כלפי קבוצות מסוימות. גזענות משמשת להנציח את אי השוויון בגישה לכוח, משאבים והזדמנויות על פני קבוצות אתניות. יתרה מזאת, גזענות יכולה להביא להדחת אנשים מנגישות לשירותים או פעילויות, כגון תעסוקה, חינוך, ספורט וחברה. האמצעים המשמשים לכך, יכולים להיות מערכתיים או מוסדיים המעוגנים במדיניות, בפרקטיקות ובחוק. לעיתים קרובות זה בא לידי ביטוי בהטיה או בדעות קדומות לא מודעות. (Szoke, 2012).

תפישה מרכזית בתורת הגזע הביקורתית בחברת מהגרים פוסט-קולוניאלית (כמו אוסטרליה למשל) רואה בגזענות תופעה חברתית מובנית. במסגרת זו, לרוב בתי הספר נתפשים כזירות של יחסים בין תרבותיים, המשקפים את החברה ו / או את ההקשר המקומי. בו בזמן, בתי הספר הם גם עמוד התווך בהתפתחות הבנה רב-תרבותית ולמאבק בגזענות. בהקשר זה, ניתן לראות את השפעתם של מורים. מורים 'לבנים', בני המעמד הבינוני יכולים לפעול לשכפול דפוסיים חברתיים של ההגמוניה הלבנה. באותה מידה הם יכולים לפעול כסוכנים לשינוי באמצעות יישום מטרות החינוך הרב-תרבותי, יחד עם אסטרטגיות שמטרתן לטפח את הכלל התרבותי ולהילחם בגזענות. (Forrest, Lean & Dunn, 2016).

במחלק זו יוצגו שלוש תכניות למניעת גזענות וקיצוניות אלימה, כשהראשונה מוטמעת בתכנית הלימודים הממשלתית של אוסטרליה; השנייה היא תכנית לא ממשלתית ופועלת בהיקף רחב בבתי ספר בארצות הברית; והשלישית היא תכנית של ארגון ה-אונסקו.

תכנית 1: Racism. No way! - פרויקט רב-תרבותיות ומאבק בגזענות

אוסטרליה - רקע

ההיסטוריה של אוסטרליה היא היסטוריה ייחודית שעיצבה את מגוון עמיה, תרבויותיהם וסגנון החיים שלהם עד ליום זה. שלושת הגוונים העיקריים לפסיפס הדמוגרפי של אוסטרליה הם: אוכלוסיית ילידים מגוונת, עבר קולוניאלי בריטי והגירה נרחבת מארצות ותרבויות רבות ושונות. כיום אוכלוסיית אוסטרליה, המונה כ- 23.4 מיליון איש, היא אחת האוכלוסיות המגוונות ביותר מבחינה תרבותית ולשונית בעולם. כתוצאה מכך, נוצרה חברה המאופיינת לרוב כחברה תרבותית, אך עדיין נאבקות להתנתק ממורשת של פריבילגיה אנגלו-לבנה ומהדומיננטיות התרבותית שלה. כתוצאה מכך, אוסטרליה נמצאת במצב סותר במקצת, כאשר ערכים רב-תרבותיים קיימים יחד עם צורות שונות של גזענות. עם זאת, רשויות החינוך באוסטרליה הכירו מזה מספר שנים שבתי ספר הם זירה מכריעה למאבק בגזענות ובדעות קדומות. החל משנות השבעים המוקדמות, אוסטרליה אימצה רשמית את הגישה הרב-תרבותיות באופנים שונים, והחינוך היה אחד התחומים העיקריים ששירת את מדיניות השילוב של קבוצות מהגרים ומיעוטים אתניים. עם זאת, יוזמות ותכניות נגד-גזענות לא נוסו באופן נרחב במסגרת חינוך רב-תרבותי עד שנות התשעים, אז פותחה מדיניות אסטרטגיות נגד-גזענות לטיפול בהתנהגות אנטי-חברתית (גזענית) בבתי הספר.

אחת המטרות של המדיניות נגד הגזענות בבתי הספר בניו באוסטרליה היא טיפוח עמדות סובלניות (NSW Whole School Anti-racism Project, 1995). שרי מחלקות החינוך הממלכתיות הצהירו בשנת 2008, כי בתי ספר צריכים להיות סביבות בטוחות בהן התלמידים

יכולים ללמוד רחוק מאפליה ובריונות. משנת 2014 אוסטרליה נערכה להציג תכנית לימודים לאומית, שתכלול הבנה בין-תרבותית כאחת משבע מיומנויות שיש להקנות לתלמידים מגיל הרך ועד בית הספר התיכון. קמפיין 'גזענות בשום דרך' של המחלקה לחינוך ופיתוח חינוך רב-תרבותי הופעל ומומן על ידי היחידה לתכניות רב-תרבותיות במחלקה. היחידה מקדמת את המדיניות, הקמפיינים וחומרי ההדרכה להטמעת התכנית (Forrest, Lean & Dunn, 2016).

פרויקט "Racism. No way!"

הפרויקט הושק בשנת 2000 והתחיל לראשונה כיוזמה של ועידת מנהלי מערכות החינוך במערכות חינוך (CESCEO) בשנת 1998. התוכן החינוכי לפרויקט פותח על ידי מערכות החינוך הממלכתיות, נציבות החינוך הקתולית הלאומית, המועצה הארצית לבתי ספר עצמאיים, עמותות לענייני חינוך, הכשרה ונוער. המימון להקמת הפרויקט הוענק על ידי מערכות חינוך ממשלתיות, ועדת החינוך הקתולית של NSW ומחלקת חבר העמים לענייני הגירה ורב-תרבות תחת הכותרת היוזמה: "לחיות בהרמוניה".

משאבים

המשאבים כוללים תכניות לימודים ומשאבי הוראה. במשאבי הוראה יש מערכי תכנון ותכניות לימודים ופעילויות וגם משאבים חיצוניים. התכניות הבית ספריות מחולקות לשתי קטיגוריות:

• גן עד שכבה ב'

הרעיונות לשיעורים לגן עד שכבה ב' פותחו כדי לסייע לתלמידים בפיתוח הידע וטיפוח הכישורים הבסיסיים הנחוצים כדי להתמודד עם גזענות, דעות קדומות ואפליה. חשוב לציין כי תכנית זו בניגוד להרבה תכניות אחרות מתחילה מהגן (כאשר הרבה תכניות מתחילות מכיתה ב'). בשלב זה התלמידים לומדים מספר נושאים תחת הכותרת: פעילויות נגד דעות קדומות. תתי נושאים:

- פיתוח זהות והערכה עצמית
- להרגיש נוח עם ההבדל
- להבין דעות קדומות
- לפעול נגד דעות קדומות

בכל תת נושא ישנם פעילויות מותאמות מהגן עד כיתה ב'. לכל פעילות יש מערך שיעור מלא.

• שכבות ג' - י"ב

המשאבים הכלולים בקטגוריה תורמים לחינוך נגד גזענות באמצעות יצירת קשר חיובי עם תרבויות ועמים אחרים, והבנת המגוון התרבותי של אוסטרליה והיסטוריה שלה. המשאבים כוללים:

- רעיונות לשיעורים לפי תחומי דעת ושכבות גיל
- פעילויות נגד דעות קדומות
- מיקוד בתקשורת
- ניהול סכסוכים

מבין המשאבים לעיל מעניין לראות איך ניתן לקדם חינוך למניעת גזענות דרך שתי תכניות ייחודיות:

• **תכנית "מיקוד בתקשורת"**: בתכנית זו מובאים דיווחים בתקשורת על אירועים אקטואליים ואמיתיים שלעתים מעוררים מחלוקת. האירועים מאורגנים בקטגוריות על

ציר זמן משנת 2005 וממשיך עד ליום זה. לצורך ניהול דיון מושכל אודות האירועים הללו, חובר מסמך *chick list* לתלמיד.

- **תכנית "יישוב סכסוכים" - *Cooling Conflict***, תכנית המיועדת להעצמת התלמידים והכנתם להיות מובילים בניהול סכסוכים בקהילת בית הספר שלהם. התכנית מאפשרת לתלמידים לחקור, להבין ולנהל מגוון סכסוכים בסביבה בטוחה באמצעות דרמה (סרטון אודות התכנית). הסכסוכים הם בדיוניים או אמיתיים אך הומחזו בקפידה. מבין האסטרטגיות המעניינות בתכנית, הוראת עמיתים, המייצרת למידה יעילה ומוטיבציה גבוהה, מעצימה את התלמידים ומסייעת להבנה מלאה של טיב וניהול הקונפליקט. התוכנית תוכננה על ידי מחנכי דרמה מנוסים בגישור סכסוכים. זו תכנית מיוחדת, הכוללת מגוון משאבים: ספרים, מדריכים, סרטונים וכל מה שנחוץ להפעלת תכנית ניהול סכסוכים באמצעות דרמה.

- **תכנית "המאבק בדיבורי שנאה"**

התכנית מציגה שמונה אסטרטגיות למניעת דיבורי שנאה. חשוב לציין, שתכנית זו מפנה למדריך של פרויקט "הוראת סובלנות" (פרויקט שנתייחס אליו בסקירה הבאה). בשלב ראשון, המדריך מציג הנחיות למורה איך להכין את עצמו ואת תלמידיו לתהליך ההוראה והלמידה (דוגמאות בקישור). בהמשך, יש הנחיות מפורטות איך להשתמש באסטרטגיות ההלו על מנת להיאבק בדיבורי שנאה (דוגמאות בנספח 1).

- **ציר זמן וירטואלי**

זהו כלי ייחודי נוסף המשמש במסגרת הפרויקט. הכלי נועד להציג סקירה של אירועי מפתח בהתפתחות אוסטרליה כאומה מגוונת תרבותית. המפתח לעומת זאת, מציג סקירה מפורטת לאירועים בהיסטוריה של המגוון התרבותי, יחסי הגזע וגילויי הגזענות במאתיים השנים האחרונות מאז ההתיישבות האירופית.

- **גזענות הסייבר**

בתכנית "גזענות הסייבר" הסבר על תופעת הגזענות בסייבר, מחקרים אקדמיים שהמדינה מקדמת למען מיגור התופעה, והפניות לגופים אשר יכולים לסייע בעת חשיפה לגזענות מסוג זה, כולל נגישות להורים.

- **רווחת התלמידים**

במסגרת הפרויקט הושם דגש מיוחד על חשיבות הדאגה לרווחת התלמידים בהתבסס על התפישה כי גזענות עלולה להשפיע לרעה על רווחתם. לכן, שובצו בתכנית של הפרויקט יוזמות שונות המשמרות הרמוניה קהילתית בבית הספר על ידי שיתוף עם מחלקת החינוך, ייעוץ ומשאבים לקהילת בית הספר (דוגמאות לפעילויות).

- **קצין – נגד אלימות**

כנגזרת של המדיניות "נגד הגזענות" המקדמת הכלה, יש להבטיח שאף תלמיד, איש צוות או חבר בקהילה אינו צריך לחוות גזענות בבית הספר. לצורך העניין, במסגרת התכנית ממונה קצין קשר מיומן נגד גזענות. תפקידו של הקצין הוא לסייע למנהל בית הספר להוביל חינוך "נגד גזענות" ויכול לתת עצות כיצד להגיש תלונה על מקרה של גזענות.

- **הערכה**

קיים מדריך לתכנון לימודים ומערך הערכה. כלי ההערכה נועד לשימוש בתי הספר והוא ההורים מסייע להם לענות על שאלות כמו:

- מה ההשפעה של הגישה שלנו למניעת גזענות בקהילה שלנו?
 - כיצד נוכל לשנות את מה שאנחנו עושים כדי להבטיח סביבה חיובית ועשירה בה כולם יכולים לעבוד וללמוד?
- מערכי ההערה עומדים לרשות מערכות חינוך, בתי הספר ומשרתים את כל בעלי העניין. ההערכה למיגור הגזענות מתבצעת בחמישה שלבים כפי שמופיע בסכמה (נספח 2).

תכנית 2: Teaching Tolerance - ארה"ב

פרויקט "חינוך לסובלנות" שייך לקטיגורית הפרויקטים והתכניות הלא ממשלתיות. זהו פרויקט של המרכז הדרומי לחוק העוני. הפרויקט הוקם בשנת 1991 בארצות הברית, במטרה למנוע את התפתחות השנאה בקרב אזרחים על רקע שונות אתנית. המטרה המרכזית של הפרויקט היא לקדם חינוך אזרחי גלובלי, עם אוריינטציה ערכית, בדגש על תכנים ייחודיים לארצות הברית (כמו הוראת ההיסטוריה של העבדות).

הפרויקט התחיל בהוצאת מגזין Teaching Tolerance והפקת סרטים המתארים את התנועה המודרנית לזכויות האזרח. כיום, התכנית מספקת חומרים חינוכיים בחינם, כולל תכנית לימודים עם פרספקטיבות לאמריקה מגוונות. מגזין "חינוך לסובלנות" נשלח ליותר מ-400,000 אנשי חינוך ומגיעים כמעט לכל בית ספר בארצות הברית. עשרות אלפי מחנכים משתמשים בערכות הקולנוע של התכנית, ולמעלה מ-7,000 בתי ספר משתתפים בתכנית. משאבי הפרויקט של "חינוך סובלנות" זכו בשני פרסי אוסקר, אמי ועשרות פרסי REVERE מטעם איגוד המו"לים האמריקני, כולל שני פרסי מנורת הזהב, ועוד פרסים נוספים. הפרויקט זכה לכינוי "ידיד האו"ם", שהוכר על ידי קרן השלום של דזמונד טוטו ונבחר על ידי הנשיא קלינטון כפרויקט המציע "פרקטיקות מבטיחות" למיגור הגזענות. ייחודיות הפרויקט באה לידי ביטוי במשאבים נוספים ופלטפורמה לבניית התכניות כפי שיתואר להלן:

• נושאים להוראה

הפרויקט עוסק במגוון נושאים ומסגרות ההוראה והלמידה, כמו:

- הוראת היסטוריה קשה
- צדק חברתי
- פרקטיקות ביקורתיות
- התנועה המודרנית לזכויות האזרח

• איתור משאבים דרך חיפוש וסינון

הפרויקט מעמיד לרשות הציבור הרחב מאגר משאבים עשיר, ומספק פלטפורמה לבניית תכנית מותאמת אישית. בסוף התהליך, אפשר לשמור את התכנית לגישה אישית, ואפשר לשתף עם הציבור הרחב. דוגמא: אם בוחרים בנושא "אתניות וגזע" ונכנסים לכל המשאבים הקשורים נמצא מידע רב, הכולל: מאמרים, טקסטים, תכניות להתפתחות מקצועית, מדיה וגם תכניות שנבנו על ידי אחרים. בנוסף לכך, קיים מאגר פוסטרים המתייחסים לנושאים שונים בחינוך לסובלנות. הסינון מתאפשר לפי סוג התוכן, שכבת גיל, סטנדרטים ונושא.

• בניית תכנית מותאמת אישית

להבדיל משיטת החיפוש והסינון שתוארה לעיל, אפשר לבנות תכנית מותאמת באופן עצמי באמצעות פלטפורמה ייחודית. בניית התכנית נעשית בהתאמה אישית עם נגישות למידע בהתבסס על ארבעת התחומים של הצדק חברתי (זהות, גיוון, צדק ופעולה). שיטה זו, מאפשרת לבחור טקסטים ואסטרטגיות הוראה על פי שיקול דעת המתעניין. להבדיל מתכניות אחרות שהן מובנות מראש לפי נושאים ושכבות גיל, הפלטפורמה לבניית תכנית אישית מעניקה הזדמנות לכל איש חינוך (או גורם אחר) לבנות תכנית משלו ובהתאם לצרכים הייחודיים שלו.

• איך זה עובד?

נרשמים באתר התכנית (ההרשמה חינמית) ומתחילים תהליך בניית התכנית. התהליך מתחיל בבחירת שם לתכנית.

• בוחרים שכבת גיל מתוך 4 קטגוריות: שכבה ב; שכבות ג-ה; שכבות ו-ח; שכבות ט-י"ב.

- בוחרים נושא מתוך ארבעת התחומים של צדק חברתי: זהות, גיוון, צדק ופעולה.

- מנסחים שאלה חיונית ו/או בוחרים שאלה מהמאגר.

- בוחרים נושא (כמו: גזע ואתניות, דת, בריונות והטיה ועוד).

- בוחרים טקסט/סרטון/פודקאסט רלוונטי. בשלב זה, מוצעים כל הטקסטים הרלוונטיים הקיימים באתר ובהתאם לבחירות לעיל: מתוך ההיצע ניתן לבחור בפריט ו/או פריטים הרלוונטיים.

- בוחרים משימה לתלמידים: כאן ניתנת האפשרות לבחור ממאגר המשימות באתר וגם לכתוב טיעון. לרוב המשימות הללו הן משימות המותאמות לאסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה, הדורשות כתיבת טיעון, הבעת דעה והפגנת חשיבה ביקורתית.

- בוחרים אסטרטגיית הוראה: בחלק זה, מוצעות כל האסטרטגיות המתאימות לסינון מתוך המאגר.

- בוחרים נושא הלימודים – לדוגמה "אזרחות".

- בסוף התהליך אפשר לשמור את התכנית, ואפשר להפוך אותה לציבורית לשימוש מתעניינים אחרים.

- דוגמא לתהליך בניית התכנית

- דוגמא לתכנית בסוף התהליך (הדוגמא נבנתה לצורך המחשה)

• פיתוח מקצועי

- התכנית מציעה סדנאות פיתוח מקצועי למורים, מנהלים ומדריכים ולכל מי שמאמן מורים ומנהלים בכיתה. אפשר להזמין סדנאות וירטואליות (בתשלום).

- במסגרת הפרויקט מתקיימים סמינרים מקוונים.

- משאב ייחודי נוסף למורים הוא מאגר עשיר של פודקאסטים המסייעים למורים בהוראת נושאים שונים במסגרת החינוך לסובלנות. לדוגמא, בנושא ההיסטוריה הקשה של ארה"ב יש מאגר של פודקאסטים המחולקים לעונות, ובכל עונה יש מספר אפיזודות. מתוך המאגר, אפשר לבחור כל פודקאסט ובאותו עמוד אפשר לעיין בטקסט הכתוב שלו. יעילות הפודקאסטים נמדדת באמצעות סקר וירטואלי הנמצא באתר.

• אירוע Mix It Up at Lunch

זהו אירוע ייחודי נוסף במסגרת הפרויקט "חינוך לסובלנות". האירוע הוא מעין קמפיין בינלאומי המעודד את התלמידים לזהות, להטיל ספק ולחצות גבולות חברתיים. האחראים על הפרויקט קובעים יום בשנה בו בתי ספר מכל רחבי הארץ יוכלו להיפגש זה עם זה. לחלופין, אפשר לארגן יום אחר בשנה למפגש כזה. ליום האירוע, המארגנים מספקים ערכות כרזות בחינם, והמלצות כיצד לארגן את האירוע, ניהול שיחה, פעילויות

להכנת התלמידים לאירוע והצעות יצירתיות לערבוב קבוצות חברתיות בדרכים שונות. כרזות חדשות לגמרי מגיעות עם ההרשמה בחינם, וניתן למצוא חומרים רבים באתר האירוע.

ביום האירוע התלמידים מתבקשים לעבור מאזורי הנוחות שלהם ולהתחבר למישהו חדש במהלך ארוחת הצהריים. היום הזה מותאם לילדים קטנים ולמבוגרים כשהאירוע לכל קבוצת גיל מתקיים בנפרד.

• **USvsHate תכנית**

תכנית ייחודית נוספת במסגרת פרויקט אשר מובילים אותה צעירים ומחנכים העובדים איתם, ומטרתה לעמוד נגד גזענות ושנאה וליצור בתי ספר בטוחים ומסבירי פנים לכולם. תכנית זו, היא תכנית תחרותית ובמסגרתה בית הספר בוחר מבנק המשאבים תכנים "נגד ההטיה" ומקיים שיעורים מגוונים בהתאם. בהמשך, בית הספר מפרסם פוסטר/מודעה/כרזה ומשתף אותה עם הקהילה. הכרזות ייכנסו למדיה החברתית של פרויקט "חינוך לסובלנות", והכרזות הזוכות ליותר צפיות, הן אלה הזוכות בתחרות. באתר התכנית אפשר למצוא סרטונים לפרויקטים בית ספריים שזכו בתחרויות. בנוסף, יש מדריך לאסטרטגיות הוראה שתואר בהרחבה בסקירה הקודמת.

• **מענקי חינוך**

במסגרת הפרויקט בתי ספר אשר מקדמים את נושא הצדק החברתי יכולים להגיש את מועמדותם לקבלת מענק כספי. המענק יכול להיות ברמת בית ספר או ברמת כיתה. פרויקטים שנחשבו למוצלחים, סייעו לאנשי חינוך לקדם אמפתיה, טיפוח זהות חיובית, ופיתוח חשיבה ביקורתית. פרויקטים בית ספריים מוצלחים התמקדו בשיפור האקלים הבית ספרי, מניעת אירועי שנאה או קידום דיאלוג נגד הטיה בבית הספר. עדיפות ניתנת לפרויקטים המדגישים את פעילות התלמידים ומקדמים את מעורבותם.

• **הערכה**

לפרויקט יש מועצה מייעצת למתן משוב ותמיכה. חברי המועצה הם מורים, יועצי בתי ספר ופסיכולוגים, ספרנים, מנהלי בתי ספר, מנהלי מחוזות ופרופסורים לחינוך. כל החברים הם תורמים מזמנם בהתנדבות לבחון את המשאבים של הפרויקט ועורכים פיילוטים לתכניות הלימודים והם משמשים כשגרירים לפרויקט. ההערכה מסתמכת בעיקר על משובים של בתי ספר לגבי תכנים, אירועים ותחרויות. עם זאת, נושא ההערכה לתכנית אינו הולם את איכות הפרויקט ומשאביו. מינוס זה, בא לידי ביטוי גם ברמת בניית התכנית האישית. שם לא נמצאו עדויות לכלי הערכה לתהליכי ההוראה והלמידה.

תכנית 3: ה-אונסקו- תכנית למניעת קיצוניות אלימה

במהלך השנים האחרונות הוביל ארגון האו"ם והסוכנות אונסק"ו את התמיכה והקידום של GCE (חינוך אזרחי גלובלי). נקודות ההתייחסות להתפתחות עולמית כללו שמונה יעדים, כאשר החינוך היה אחד מהם (יעדי המילניום של האו"ם בשנת 2000) (האו"ם, 2015). אזרחות גלובלית התגלתה כאחת משלושת סדרי עדיפויות עיקריים ביוזמה הראשונה לחינוך העולמי של האו"ם (GEFI, 2012). ארגון ה-אונסקו הציב בזמנו את GCE ככפ מרכזי בהכנת הלומדים לאתגרים של המאה העשרים ואחת, ופיתח מדריך המציג את התוכן, הנושאים ויעדי הלמידה לקידום GCE בבתי ספר ובמסגרות חינוך אחרות. הארגון דרש להכניס מושגי GCE לתכנית הלימודים בבתי הספר במהלך שנות הלימודים הקדם-יסודיים עד לבית הספר התיכון. המאמצים הבינלאומיים האלה אכן מספקים תמיכה מסוימת ב-GCE, ברמה לאומית וברמת בית הספר.

התכנית שנבחרה בחלק זה היא התכנית למניעת קיצוניות אלימה שפותחה בשנים האחרונות עקב העלייה במקרי הקיצוניות האלימה ברחבי העולם. התכנית הוקמה בעקבות הכרזת מזכ"ל האו"ם (2012) על היוזמה להעמיד את החינוך בכלל, ואת ה-GCE בפרט - בראש סולם העדיפויות. זו הייתה יוזמה ראשונה ופורצת דרך. לצורך העניין נערך הכנס הראשון (בשנת 2013 בנגוק). בעקבות זאת יצא הפרסום הראשון (UNESCO, 2014) שהתייחס לגישת ה-GCE, עקרונותיה, והמושגים אשר מתבססת עליהם גישה זו. בשנת 2015 התקיים הפורום השני בפריס לצורך דיונים, החלפת מידע וגיבוש מתווה לתכנית. בפורום זה השתתפו נציגים משישים מדינות. בנוסף לכנסים הללו, התקיימו פעילויות שונות ומגוונות שכללו ימי עיון, פורומים והשתלמויות.

ראוי לציין, כי המידע אודות תכנית ה-GCE בכלל, והתכניות הנגזרות ממנה ביחס למניעת קיצוניות אלימה והיכרות עם האחר מונגשים לאנשי החינוך בתהליך מתמיד של הבניית ידע ומידע. לצורך העניין, הארגון יצר מרכז מידע אינטרנטי הכולל מידע רב (פרסומים, מתווה, תכניות, מדריכים וחומרים נוספים) המשמשים את אנשי החינוך השונים, החל ממעצבי המדיניות דרך מחברי תכניות הלימודים, המדריכים וכלה במורים. כל המשאבים הללו נוצרים בשיתוף בין המדינות המשתתפות בתכנית (כ-60 מדינות) כפי שהוזכר לעיל.

לאחרונה, מספר ההתקפות של קיצוניות אלימה עלה ברחבי העולם. איום זה אינו קשור לאף דת, לאום, תרבות או קבוצה אתנית מסוימת, והוא משפיע על ביטחונם, רווחתם וכבודם של אנשים רבים החיים במדינות מתפתחות ומפותחות. בתגובה לאתגר זה, אימצו המדינות החברות באונסקו את ההחלטה המחזקת את יכולת הארגון לספק סיוע למדינות החברות בפיתוח אסטרטגיות למניעת קיצוניות אלימה (PVE). לפי תפישת הארגון, היפרדות מתהליכי הקצנה המובילים לאלימות חייבת להתחיל בזכויות אדם, בשלטון החוק ובדיאלוג. על רקע זה, ארגון ה-אונסקו עוסק בחמישה אזורים פעולה מועדפים לתמיכה במדינות החברות:

- חינוך לבניית חוסן
 - מיומנויות תקשורת, נרטיבים נגדיים וקואליציות מקוונות
 - שיתוף והעצמת בני נוער
 - שמירה על מורשת תרבותית, קבלת המגוון התרבותי, וקידום דיאלוג בין תרבותי
 - קידום שוויון מגדרי והעצמת נערות ונשים בכל הפעילות של אונסק"ו
- בשנת 2016 יצא לאור מדריך למניעת קיצוניות. במדריך יש התייחסות לדרכים בהם נערכת ההיכרות עם האחר בסעיף 4.4: ללמוד לחיות יחד (UNESCO, 2016). ב-2019 פורסמה גירסה מעודכנת למדריך (UNESCO, 2019).

לפי תפישת הארגון החיים יחד אינם מובנים מאליהם ונדרשת היכרות עם האחר, דרך חשיפה להיסטוריה שלו, למנהגיו, למורשתו ולערכיו הרוחניים. היכרות זו נעשית באמצעות שני תהליכים לימודיים כוללים: (1) "גילוי האחר": באמצעות תהליך היכרות התורם להבנת האחר, תוך כדי גיבוש מטרות משותפות. (2) פיתוח מיומנויות וכישורים בסיסיים, כמו: סולידריות, הכרת תרבויות אחרות וגילוי רגישות כלפיהם, הבנת האפליה ועוד. כל אלה אמורים להוביל בסוף לקבלת האחר והיכולת להתחבר אליו. לצורך העניין, פותח מדריך המציג את המטרות, אופן ההיערכות לקיום הדיון וניהולו, וכן המלצות לעריכת דיון מושכל. היוזמה ומטרות התכנית מבוססים על עקרונות עולמיים לחינוך אזרחי עולמי. יחד עם זאת, הם מחייבים חיבור תכניות, מדריכים ומתווים להכשרת מורים המתאימים לקונטקסט. למשל, בשני המדריכים לעיל נכתבו עקרונות והמלצות להכשרת מורים. עם זאת, יישום התכניות ומערך ההכשרה אינו אחיד, וכל מדינה יכולה לחבר תכניות ומתווים המתאימים לה. כן, המתווה הכללי לתכנית הינו גמיש, ואפשר להתאימו לחינוך הפורמלי והחינוך הבלתי פורמלי (UNESCO, 2013).

• ייחודה של תכנית אונסקו

ייחודה של תכנית ה-אונסקו למניעת גזענות אלימה אינו בא לידי ביטוי רק בתכנים, בכלים ובמשאבים שהיא מספקת בלבד, אלא בהתייחסות לבעיית הקיצוניות האלימה במסגרת האזרחות הגלובלית מנקודת ראות אוניברסלית. על כן, היא מבקשת לחזק את יכולותיהן של מערכות חינוך לאומיות ולתרום באופן אפקטיבי למאמצי מניעה לאומיים. זה כולל הצטיידות הלומדים בכל הגילאים (במיוחד צעירים) עם הידע, הערכים, העמדות וההתנהגויות המקדמים אזרחות גלובלית אחראית, חשיבה ביקורתית, אמפתיה ויכולת לפעול נגד קיצוניות אלימה. תפישתו הגלובלית הייחודית של ארגון ה-אונסקו מובילה לקידום צעדים ייחודיים כמו:

- **סגור עולמי**

במסגרת עבודתו עם מומחים בחינוך מרחבי העולם, ארגון ה-אונסקו בונה קונצנזוס בינלאומי סביב הצורך במעורבות מוגברת של מערכת החינוך בקידום זכויות אדם וגם בזיהוי ובחינת תגובות קונקרטיות ומקיפות של מגזר החינוך לאימוני הקיצוניות האלימה.

- **הזרחה והעצמת יכולות**

ארגון אונסקו מסייע למקבלי החלטות ומעצבי מדיניות החינוך לתכנן וליישם פעולות חינוך אפקטיביות התורמות ברמה לאומית, הן במסגרות רשמיות והן במסגרות לא רשמיות. (הכשרה והכרת התכנים טכנית ומקצועית כולל מערכות להשכלה גבוהה). בנוסף, הארגון מפתח יוזמות לבניית יכולות לאנשי מקצוע בתחום החינוך כיצד להתמודד עם קיצוניות אלימה באמצעות חינוך לאזרחות גלובלית ומניעת רצח עם, בשיתוף עם המכון הבינלאומי של אונסקו לבניית יכולות באפריקה (IICBA) והמרכז לחינוך הבין-לאומי (APCEIU).

- **משאבים**

- מרכז המידע האינטרנטי
- מדריך למורה כולל אסטרטגיות ושיטות להוראת הנושא "קיצוניות אלימה" נושאים קשורים מעוררי מחלוקת.
- מדריך לאנשי חינוך וקהילה – המדריך פותח לצורך הכרת השקפותיהם של צעירים ויישום מכל רחבי העולם. מספק קבוצה של הנחיות הניתנות לפעולה עבור מורים, מנהלי בתי ספר, קובעי מדיניות, משפחה, מנהיגים דתיים ומשפיעים פורמליים אחרים (UNESCO, 2017b).
- מדריך למעצבי מדיניות (UNESCO, 2017a)

- **הערכה**

למרות המגוון הרב ביוזמות מניעתיות נפוצות ופופולאריות למניעת גזענות, עדיין קשה למצוא הוכחות לכך שהן יעילות למיגור תופעות מעין אלו. היעדר ראיות נובע מסיבות שונות, החל מהקושי להעריך פעולות מונעות, וכלה במורכבות של תהליכי הקצנה והיעדר נתונים ומחקרים אורכיים. למרות שלא ניתן להתגבר על אתגרים אלה בקלות, ארגון אונסקו עדיין מאמין שיש לחפש ראיות לגבי יעילותן של פעילויות חינוכיות למניעת קיצוניות אלימה (PVE-E) משלוש סיבות:

- כל בעלי העניין למניעת קיצוניות אלימה מבקשים להכיר תכניות בעלות השפעה חיובית.
- ממשלות ומוסדות מימון בינלאומיים מבקשים לקבל החלטות מושכלות ביחס לתכניות יעילות.

- בעלי עניין צריכים להיות מודעים לסיכונים האפשריים של צעדים העלולים להזיק יותר מאשר להועיל ללומדים, למערכת החינוך ולקהילות שנפגעו מהקיצוניות האלימה.

במסגרת המחקר המלווה של אונסקו עלו שתי השאלות להלן :

- אילו סוגים של פעילויות PVE-E נוטים להיות יעילים יותר?
- מה ההשפעה המוכחת של פעילויות מועילות?

לצורך הערכת התכנית, ארגון אונסק"ו הזמין מחקר השוואתי של 32 מחקרי מקרה של PVE-E. המחקר בחן מבחר פעילויות ברחבי העולם, ממגוון גילאים, בחינוך הפורמלי והחינוך הלא פורמלי. המחקר היה מוגבל מבחינת היקף הפעילויות וזמינות נתוני הניטור וההערכה. ניתוח תוצאות המחקר מראה כי PVE-E אכן עובד, עם השפעות ברמות שונות הנובעות מסוגי פעילות נמוכה של פעילויות. הממצאים פורסמו בערכת [הערכה ב-2018](#), והיא כללה פעילויות אפקטיביות בחינוך למניעת קיצוניות אלימה – כמו :

- למידת עמיתים כולל המלצות.
- למידה חווייתית ומשחק תפקידים (למידה על ידי עשייה)
- פעילויות המעוררות דיונים ביקורתיים ורפלקציה
- פעילויות קבוצתיות
- פעילויות שהוכח שהן אפקטיביות
- ההשפעות של התכנית לפי תחומים.

דוח ההערכה התחיל בהגדרת מה המשמעות של **פעילויות יעילות** :

מה אנו מבינים ב"יעיל"? הערכת היעילות של פעילויות PVE-E פירושה הדגשת המידה בה הם הניבו את התוצאות שהן אמורות להשיג, במיוחד בהתייחס למניעים של קיצוניות אלימה. מה הפירוש של 'להוכיח' יעילות? התכנית משתמשת בסטנדרטים של "הארגון הלאומי לטכנולוגיה מדעית ואמנויות (NESTA)" כדי לסווג את חסינותן של הראיות. לאור זאת, נלקחו בחשבון רק פעילויות PVE-E המגיעות לפחות לרמת NESTA השנייה ([נספח 3](#)).

דוגמאות לפעילויות שנמצאו יעילות לפי המחקר

למידת עמיתים : מעורבות עמיתים בפעילויות כולל עמיתים שהיו לעבר קיצוניים אלימים או לחלופין היו קורבנות לקיצוניות אלימה. המפגש מתקיים בנוכחותם הפיזית או סרטונים שלהם. פעילות זו נמצאה כחיובית ומשפיעה לטובה על הלומדים

למידה חווייתית ומשחק תפקידים : למידה חווייתית יכולה להיות דרך משחק של מילוי תפקידים פעילים בפעילויות. משחק תפקידים והכללת ספורט ותרבות מאפשרים שינוי חיובי [\(נספח 4\)](#)

האפקטיביות של הפעילויות באה לידי ביטוי בשלוש רמות :

- ברמת הפרט
- ברמת המוסד/הארגון/בית הספר
- ברמה חברתית/קהילתית

על ההשפעות העיקריות נמנו כ-45 הישגים ברמת הפרט (קוגניטיביים, חברתיים-רגשיים והתנהגותיים), הארגון והקהילה. מתוכם :

- ירידה בנטייה לתמוך באלימות
- כישורי חשיבה ביקורתיים גבוהים
- מיומנויות תקשורת נרחבות
- העמקת ההבנה והמודעות לקיצוניות אלימה
- הגברת הפתיחות כלפי תרבות, דת ומין

חלק ב - שיח פוליטי על נושאים שנויים במחלוקת ועל מעורבות פוליטית

הוראת סוגיות שנויות במחלוקת

הוראת סוגיות שנויות במחלוקת וסוגיות רגישות יכולה להיות מאתגרת מכיוון שהן עשויות להתבסס על לערכים מנוגדים ולעורר רגשות עזים אצל התלמידים. עם זאת, נטען (King, 2009) כי ישנם יתרונות משמעותיים לדון בהם, בכך שדיון כזה מעניק לתלמידים את ההזדמנות להשיג הבנה עמוקה יותר אודות סוגיות מסוג זה. התלמידים יכולים לפתח מיומנויות כמו חשיבה ביקורתית וכישורי תקשורת יעילים יותר עם הסובבים אותם. יתרה מזאת, דיונים כאלה עשויים להעמיק את המודעות הרגשית שלהם.

נושא שנוי במחלוקת

נושא שנוי במחלוקת ניתן להגדיר כנושא המעורר דעות ורגשות חזקים; משפיע על ההקשר החברתי, התרבותי, הכלכלי והסביבתי בו אנשים חיים; כרוכה בו התמודדות עם שאלות אודות נושא ערכי ואמונות אשר קיימת אודותיהם מחלוקת בין יחידים, קהילות וחברה רחבה יותר. נושאים כאלה הם בדרך כלל מסובכים, וללא "תשובות" ברורות, מפני שאלה סוגיות אשר בהן אנשים מחזיקים לעיתים קרובות בדעות על בסיס חוויות, תחומי עניין, ערכים לפי ההקשר האישי שלהם (UN, 2015; OXFAM, 2015).

נושא כזה, יכול להיות אחד ממגוון רחב של נושאים כמו זכויות אדם, צדק מגדרי, הגירה ושינוי אקלים, והוא יכול להשתנות עם שינוי המקום או הזמן. נישואין עם הומואים, למשל, הם יחסית לא בעייתיים במדינות מסוימות באירופה, אך מעוררי מחלוקת רבה במדינות אחרות (כמו בישראל בקרב האוכלוסייה היהודית הדתית ובקרב האוכלוסייה הערבית בכלל) (OXFAM, 2015; UN, 2015).

בקרב כל החברות הפלורליסטיות, האזרחים מתמודדים עם פוטנציאל הסכסוך הנובע מחוויות, תחומי עניין וערכים שונים של אנשים וקבוצות מגוונים כפי שתוארו לעיל (King, 2009). למרות שתגובותיהם של צעירים לנושאים אלה יכולות להיות מיידיות ואינטנסיביות, מחלוקת יכולה גם לעורר חשיבה והבנה עמוקים יותר (OXFAM, 2015). על כן, דיון בסוגיות שנויות במחלוקת הוא כלי רב עוצמה בטיפול יכולות דמוקרטיות כיוון שהוא מזמן לתלמידים גישה למידע, תפישות, טיעונים ונקודות מבט מעבר לאלו הקשורים לחוויה האישית שלהם. עם זאת, מתן תוקף לנקודות מבט כאלה, מכניס את התלמידים לסיכונים חברתיים, רגשיים וקוגניטיביים משמעותיים מכיוון שהוא מאיים לחשוף את אמונותיהם ומעשיהם כבלתי ראויים או אפילו לא לגיטימיים. מכאן, נטען כי הוראת סוגיות שנויות במחלוקת עלולה להוביל למצב בו התלמידים ינסו להתחמק מסיכונים כאלה, מה שמונע ממנו בסוף הזדמנויות לצמיחה ולמידה. מאידך, הוראה מושכלת על ידי תמיכה בתלמידים וביכולתם לעסוק בסוגיות הללו מפרספקטיבות שונות עשויה להגביר את המוטיבציה שלהם לקחת סיכונים בלדון בסוגיות שנויות במחלוקת (King, 2009).

סוגיות שנויות במחלוקת הן מורכבות ובדרך כלל עלולות:

- לעורר עניין ציבורי גדול.
- לשסע את החברה.
- לעורר רגשות עזים.
- ליצור ויכוחים ודיונים סותרים.
- לחשוף ערכים ואינטרסים מתחרים.
- להיות רגישים פוליטית.

בחלק זה, יתוארו תכניות העוסקות בסוגיות שנויות במחלוקת. תכנית אחת מוטמעת במערכת החינוך הפורמלית בצפון אירלנד; תכנית שנייה של ארגון לא ממשלתי הפועלת בבריטניה

ובמקומות אחרים בעולם (OXFAM); ותכנית שלישית ביוזמת האיחוד האירופי (UN) ומיועדת לכמה מדינות אירופאיות. בשלב זה, תכנית זו היא עדיין בגדר פיילוט וכרגע פועלת רק בקפריסין.

תכנית 4: Teaching Controversial Issues – צפון אירלנד

צפון אירלנד – רקע

צפון אירלנד היא מדינה תחת שלטון הממלכה המאוחדת, ובירתה היא בלפסט. אזור צפון אירלנד נחשב לאזור בעל היסטוריה ארוכה של סכסוך אתני הנמשך מזה מאות בשנים, מאז החל יישובם של אנגלים פרוטסטנטים בימי המלכה אליזבת הראשונה. עיקר הסכסוך במדינה זו הוא בין הפרוטסטנטים המכוונים גם ה"יוניוניסטים", המצדדים בהישארותה של צפון אירלנד תחת שלטון הממלכה המאוחדת, ובין ה"לאומנים", שברובם קתולים הרוצים באיחודה של אירלנד כמדינה אחת, עצמאית. כחלק מסכסוך זה, אין כיום דגל לצפון אירלנד. דגל "היד האדומה" של צפון אירלנד בוטל בשנת 1972 יחד עם "הפרלמנט של צפון אירלנד". כיום, היוניוניסטים מניפים את דגל הממלכה המאוחדת, ואילו הלאומנים משתמשים בדגל אירלנד. נוסף לכך, אין לצפון אירלנד המנון לאומי.

לאחר תקופת הסכסוך בצפון אירלנד (1968-1989), הסכם בלפסט (יום שישי הטוב) שינה את המצב והוביל לחברה יציבה ושלווה יותר. במרוצת השנים הסתמן כי צפון אירלנד היא חברה עדתית המורכבת משתי קהילות עיקריות: קתולית (לאומנית) ופרוטסטנטית. למרות שלכאורה "הצרות" הסתיימו מאז חתימת ההסכם בשנת 1998, נתגלה כי בחברה יש עדיין אזרחים שחושבים שלא כל הסוגיות באו על פתרון (Bell et al., 2010). מצב זה בא לידי ביטוי גם בזירה החינוכית, ואף היא הפכה לזירה המעוררות מחלוקות מאתגרות במיוחד (Niens et al., 2013; McCully, 2005).

בצפון אירלנד ובחברות שסועות נוספות, האנשים עדיין יכולים לשאת מטען רגשי חזק והשקפות סותרות לגבי סוגיות שונות, למשל: אינטרפרטציות לאירועים ולמה שקרה בעבר; איך סוגיות אלה מטופלות ועוד.

בצפון אירלנד, פרוטסטנטים וקתולים בדרך כלל גרים, עובדים ולומדים בבית ספר במסגרות מופרדות בעיקר. במדינה קיימות שלוש מערכות לימוד נפרדות במימון ציבורי: בתי ספר שאוכלוסייתם היא בעיקר פרוטסטנטית, בתי ספר שרוב אוכלוסייתם קתולית, וסקטור קטן של בתי ספר משולבים הכוללים כ-5% מהתלמידים בצפון אירלנד. בשנת 1982, מחלקה החינוך (DENI) הקדישה את עצמה למאבק בתבנית ההפרדה הממוסדת הזו והשלכותיה בהקשר הרחב יותר של חוסר אמון בקרב הקהילה, איבה ואלמוניות. נקודת המוצא שלה כי על כל מורה מוטלת האחריות לעזור לילדים ללמוד, להבין ולכבד אחד את השני, כך שהתלמיד היה מוכן בסוף התהליך לחיות יחד בהרמוניה בחיי הבוגרים" (DENI, 1982).

תכנית "הוראת סוגיות שנויות במחלוקת"

צעירים נתקלים בקביעות במגוון נושאים מקומיים, לאומיים ועולמיים רגישים ושנויים במחלוקת. בצפון אירלנד, נושאים שנויים במחלוקת מתייחסים לרוב לעבר הקרוב יותר, לדת, לתרבות ולזהות. נושאים אלו יכולים לגרום לתגובות רגשיות חזקות והם יכולים לתרום לחלוקה ולמתח. בסוף שנות התשעים מחקרים שונים הראו כי צעירים בצפון אירלנד מעוניינים לעסוק בסוגיות אזרחיות ופוליטיות. הם הביעו את רצונם ללמוד אודות סוגיות פוליטיות ונושאים שנויים במחלוקת, בעוד שרק מעטים מהם זכו לכך. מייסדי התכנית של cea הבחינו כי התכנית שהייתה אז לא סיפקה את ההזדמנות לחנך את הצעירים לדמוקרטיה ולשותפות פוליטית. לחלופין, הם הציעו שיש לפתח תכנית לימודים לחינוך אזרחי, שבבסיסה עומד הרעיון של "חינוך להבנה הדדית".

לצורך העניין פותחו משאבי הוראה, הכוללים מדריכים לבתי ספר ולמורים. יתר על, נוסף מדריך להוראת סוגיות שנויות במחלוקת ורגישות כחלק ממסגרת הוראת החינוך האזרחי הגלובלי. התכנית היא תכנית רשות, והיא מציעה לאפשר לתלמידים הזדמנויות לחקור את כל נושאי המפתח באופן הבא:

- ללמד אודות סוגיות שנויות במחלוקת
- ליישב סכסוכים בדרכי פיוס
- להפעיל חשיבה ביקורתית
- לאתגר העלאת סוגיות לדיון
- לפתח ולהשמיע דעות מגוונות ושונות

התכנית נועדה לתמוך במורים ולטפח את כישוריהם בכדי ללמד באופן הולם על סוגיות שנויות במחלוקת העשויות להתעורר בתכניות הלימודים בצפון אירלנד.

חופש הביטוי, גבולות השיח וליכולת לדון בנושאים באופן פתוח ולא שיפוטי

בתכנית הוצעו סוגיות לדיון וגם דרכים לניהול דיון המאזן בין מתן הזדמנות לחופש הביטוי לבין מניעת פגיעה בזכויותיהם ובכבודם של אחרים. זה מתחיל בבחינת השאלה: מה מאפיין סוגיה שנויה במחלוקת? בהמשך, מוצגות סוגיות שנויות במחלוקת כלליות לחברות שונות, וייחודיות לצפון אירלנד (להרחבה עמ' 7-8).

בשעת ניהול הדיונים בסוגיות שנויות במחלוקת על המורה להנחות ולסייע לתלמידים לבטא את השקפותיהם במקום להציגם לתלמידים כעובדות; המורה יאפשר לתלמידים להציג את דעותיהם לגבי השקפותיהם של אחרים. מכיוון שתכנית זו עוסקת בהוראת סוגיות שנויות במחלוקת, היא מציעה ליצור סביבת לימוד בטוחה הכוללת כללים על מנת לאפשר דיון ידידותי ופורה ומעודד ביטוי דעות ורגשות.

"קווים האדומים" באשר לאמירות ולמעשים שאינם מקובלים במסגרת השיח האזרחי

בעת הוראת סוגיות שנויות במחלוקת תמיד קיים הסיכון מהלא-מודע, הן מצד מורים והן מצד תלמידים. לדוגמא, המורה עלול להפגין זאת על ידי התנהגויות שונות, כמו:

- בחירת חומרים בלתי הולמת או לא מאוזנת
- אי הצגת עמדות חלופיות
- לא מאתגר עמדות מסוימות
- ייצוג שגוי להשקפותיהם של אחרים
- על מנת למנוע הטיות מעין אלה, התכנית מציעה למורים:
- לשקף עמדות
- להתייחס באופן שווה לכל ההשקפות
- להציג את הרעיונות והמידע מתוך מודעות ולשים לב לשפת הגוף, טון הדיבור והבעות הפנים.

על מנת למנוע הטיות וביטויים רגשיים קיצוניים מצד תלמידים, התכנית מציעה לקבוע כללים לניהול הדיון, וברגע שהתלמידים מפגינים עמדות קיצוניות התכנית ממליצה לאמץ את הצעדים להלן:

- להזכיר לתלמידים את כללי הדיון.
- לנטרל את הסוגיה מיחס אישי ולהפוך את הדיון לכללי על ידי:
- חקר מקרה
- משחק תפקידים (דרמה)
- להתמקד בעובדות ולא בדעות.

- להשהות את הדיון באמצעות 'פסק זמן' ולתת לתלמידים זמן לחשוב ולהירגע. בהמשך, במקום להתחיל את הדיון שוב מהנקודה בה הופסק, אפשר להתחיל אותו מנקודת מבט אחרת.
- לתת לתלמידים זמן לרשום את מחשבותיהם ורגשותיהם ביומן, ואז להתחיל את הדיון עם התלמידים מחדש בהרהור ובשיתוף רעיונותיהם ורגשותיהם.

פיקוח או הפעלת סנקציה כלפי תלמידים ומורים שמציגים עמדות רדיקליות

לאורך התכנית לא נעשה שימוש במונחים של **סנקציות ומניעת הבעת דעות רדיקליות**. נהפוך הוא, התכנית מאוד מעודדת הבעת עמדות, וניסיון להימנע ממצבים שבהם התלמידים מפחדים לשתף ולהביע את דעותיהם. בשל כך הופעלה תכנית זו, ולאורכה הושם דגש חזק על ניהול דיונים, אשר

מעודדים ומגבירים את המוטיבציה של התלמידים לקחת בהם חלק. לתכנית יש מדריך למורים במטרה להסיר את המחסומים בפני מעורבות בשיח דמוקרטי, פתוח ומשתף. דוגמא לתכנון הדיון בסוגיות שנויות במחלוקת - עמ' 30-32.

שיטות להוראת סוגיות שנויות במחלוקת:

המדריך מציע מגוון שיטות לתהליכי הוראה ולמידה פעילה לסוגיות שנויות במחלוקת, כמו:

- ניתוח טקסט, חיבור, תמונה
- הוראה באמצעות דרמה
- דיונים מבוססי פעילות (דוגמא – נספח 5)

Oxfam :5 תכנית

בריטניה – רקע

בריטניה מהווה דוגמא למקום שבו קידום חינוך האזרחי גלובלי בתכנית הלימודים היא משמעותית ויעילה מאוד תוך התייחסות להתעניינות הגוברת של ממשלת בריטניה בקידום חינוך אזרחי גלובלי בבתי ספר בבריטניה. בשונה מאסטרטגיית ההימנעות אשר ננקטת בישראל לדוגמה, המימד הגלובלי בבריטניה שולב על ידי מספר יוזמות מדיניות של מחלקות החינוך ברחבי בריטניה, המחלקה לפיתוח בינלאומי (DfID) וארגונים לא ממשלתיים שונים (כמו OXFAM). הנושאים העיקריים המטופלים במערכת החינוך תחת הכותרת חינוך עולמי הם: יישוב סכסוכים; צדק חברתי; ערכים ותפיסות; פיתוח בר קיימא; תלות הדדית; זכויות אדם; גיוון ואזרחות גלובלית. (Marshall, 2011). סקירה זו מתמקדת בתכנית "הוראת סוגיות שנויות במחלוקת של ארגון אוקספאם, כפי שיובא להלן.

תכנית אוקספאם להוראת סוגיות שנויות במחלוקת

אוקספאם היא קונפדרציה בינלאומית המורכבת מ-15 ארגונים הפועלים ב-98 מדינות. מטרתה לאתר פתרונות לעוני ולבעיות חוסר צדק נלוות. הארגון הוקם באוקספורד בבריטניה בשנת -1942 על ידי קבוצת פעילים חברתיים ואנשי אקדמיה מאוניברסיטת אוקספורד. התארגנות זו הפכה לבסיס של הסניף הבריטי של אוקספאם. ההתארגנות הייתה אחת מכמה ועדות מקומיות שקמו על מנת להילחם ברעב. הסניף הראשון של אוקספאם מעבר לים הוקם בקנדה ב-1963. לארגון אוקספאם, שלושה מוקדים עיקריים כשאחד מהם מתייחס לסנגור, וניהול קמפיינים עממיים המיועדים להשפיע על החלטות ומדיניות הנוגעות לקונפליקט הלאומי, המקומי והבינלאומי בתחומים שונים ובכללם חינוך. במסגרת המוקד החינוכי פיתח הארגון תכנית להוראת סוגיות שנויות במחלוקת.

המדריך לתכנית מתאים לשימוש בכל הגילאים מתחת לגיל 5 ועד גיל 16, ובכל מגוון רחב של תחומי לימודים. זה מתאים לשימוש בכיתה, לתכנון תכניות לימודים ולפיתוח מקצועי. מדריך זה מתייחס לילדים כאל "צעירים" ברחבי העולם.

הגישה של אוקספאם מדגישה את חשיבות הכיתה כמרחבי בטוח המאפשר לצעירים לחקור את דרכם. משמעות הדבר היא מתן "מרחב שהוא שיתופי, מכבד ומספק הזדמנות לשיחה פתוחה בה צעירים יכולים לבחון את השקפותיהם בפורום המאפשר עמדות ודעות ביקורתיות, מעמיקות מבלי לפגוע ברגשותיהם ובכבודם של אחרים.

כאשר מעלים נושא מאתגר בכיתה, יש לתכנן אותה בזהירות, וליצור הזדמנויות לדון בסוגיות מאתגרות במסגרות כמו אסיפות, סדנאות (במעגל) או דיונים על ידי מועצות בתי ספר. עם זאת, עלולה להתעורר מחלוקת באופן בלתי צפוי במסדרון או במגרש המשחקים ומחנכים יצטרכו להיות מוכנים גם לכך.

המדריך למורים של אוקספאם ל"הוראת סוגיות שנויות במחלוקת" נגיש לכל, והשימוש בתכנים הוא על פי תפישות של ארגונים וגופים שונים. כך למשל, ארגון אחד פועל במימון הממשלה בבריטניה Global Learning Programme משלב **תכנים ופעילויות** מסוימים של אוקספאם, ואילו עמותה אחרת (teaching citizenship) שגם היא מקדמת חינוך אזרחי גלובלי, משלבת **תכנים ופעילויות** אחרים.

"קווים האדומים"

במקביל להכרה ביתרונות של חקר סוגיות שנויות במחלוקת בכיתה, בפרט כישורי הוראה נדרשים כדי למנוע חיזוק סטראוטיפים, הגברת מתח בין צעירים או בלבול. בתוך הכיתה, צעיר עשוי להיות מושפע באופן אישי ממצב רגיש כמו עוני, סכסוך או הגירה. על כן, הוצע בתכנית זו, לבדוק סוגיות רגישות עם התלמידים באופן מתוכנן ולבקש את הסכמתם להשתתף בדיון, או לחלופין לתת להם אפשרות לעזוב את החדר במידת וירגישו אי נעימות וחוסר רצון להשתתף. חשוב לקחת בחשבון את הרעיון של איזון זכויות. התלמידים אינם רשאים להביע דעות המפחיתות את זכותו של אדם אחר ועל מנת למנוע זאת, בתכנית מוצעים מס' כללים לקביעת גבולות הדיון החלים על כל התלמידים המשתתפים בדיון. הכללים להלן יוצבו על ידי המורה והם עשויים להבטיח סביבה נוחה ובטוחה:

- לאפשר שרק אדם אחד ידבר בכל פעם.
- לדרוש להתייחס בכבוד לדעותיהם של אחרים.
- לאתגר את הרעיונות ולא את האנשים.
- להשתמש בשפה מתאימה – בלי הערות פוגעניות.
- לאפשר לכולם להביע את דעתם כדי להבטיח שכולם יישמעו ויכובדו.
- לעודד את הצעירים לנמק את השקפותיהם.

עידוד מעורבות אזרחית במסגרת בית הספר

התכנית מציעה מגוון של רעיונות, משאבים ותמיכה בפיתוח למידה גלובלית ברמה בית-ספרית וברמה כיתתית (**דוגמא לפעילות** – נספח 6).

הפעלת סנקציה כלפי תלמידים ומורים שמציגים עמדות רדיקליות

חוק החינוך משנת 1996 באנגליה נועד להבטיח שלילדים לא יוצגו בפני צד אחד בלבד של סוגיות פוליטיות או שנויות במחלוקת על ידי מוריהם. המחנכים נדרשים לנקוט בכל הצעדים הסבירים על מנת להבטיח כי במקרים בהם נושאים פוליטיים או שנוי במחלוקת, מוצעת לתלמידים הצגה שקולה של עמדות מנוגדות. עם זאת, חוק השוויון 2010 קובע בבירור כי יש להתייחס לאנשים

בצורה הוגנת וללא אפליה. לכן, למרות שמדריך זה מקדם את החשיבות של לימוד סוגיות שנויות במחלוקת עם חופש ביטוי רב ככל האפשר, על המחנכים להיות מודעים לכך כי בעת הבעת עמדות מנוגדות לערכים כמו זכויות האדם או מפרים את חוק השוויון הם חייבים לעצור אותם ולהבהיר זאת. במקביל, המורים לא צפויים "לדעת את כל התשובות" כאשר הם מתמודדים עם סוגיות שנויות במחלוקת בתוך הכיתה. בדיונים אלה לגיטימי מאוד להעלות יותר שאלות מאשר תשובות. הערך הוא במתן הזדמנויות לתלמידים לחשוב ביקורתית ולהעמיק בחקירת ערכים וגישות כלפי סוגיות מאתגרות תוך שמירה על מתן יחס אדיב וכבוד לאחרים.

דוגמאות להתייחסות לסוגיות רגישות כשהן עולות בכיתה מתוך המדריך:

בתוך הכיתה, צעיר עשוי להיות מושפע באופן אישי מבעיה רגישה כמו נטייה מינית, סכסוך, הגירה, רעב וכו'

איזון זכויות: צעיר אחד עשוי להביע דעות הפוגעות בזכותו של אדם אחר.

המורה ממלא תפקיד מרכזי כאשר הוא דן בסוגיות שנויות במחלוקת וחשוב לשפוט מתי, כיצד, ואם להביע דעות אישיות. המחנך יכול למלא שישה תפקידים (ראה נספח 7) אפשריים כאשר הוא מתמודד עם שיחות קשות בכיתה. חשוב להיות גמישים בבחירת הגישה וכן להיות ברור מדוע משתמשים בשיטה מסוימת בהזדמנות נתונה. יכול להיות חיוני לדון בתפקידים עם הקבוצה או להזמין צעירים לקחת אחד או יותר מהתפקידים עצמם. המדריך להוראת סוגיות שנויות במחלוקת של אוקספאם פורסם לראשונה ב-1997, ועודכן בפעם האחרונה ב-2015. המדריך כולל פעילויות שונות לחינוך אזרחי גלובלי, וכן כלים להערכת תהליכי הלמידה וההוראה.

תכנית 6: (UN /DISCO) Teaching Controversial Issues

רקע

הרעיון לפרויקט עלה בעקבות פנייה של מעצבי מדיניות חינוכית וגורמים נוספים במערכות חינוך במספר מדינות באירופה במטרה לזמן למורים הכשרה מקצועית והולמת להוראת סוגיות שנויות במחלוקת. הפנייה הייתה על רקע הדאגה הציבורית שהתעצמה בעקבות מספר מקרי אלימות ופורענות חברתית במדינות אירופה השונות. אירועים אשר העלו את הצורך בחשיבה מחודשת אודות החינוך לדמוקרטיה וזכויות האדם ונחיצות הטיפול בסוגיות שנויות במחלוקת בבתי ספר. אירועים כמו מהומות לונדון ב-2011, פשעי השנאה הנורבגיים ב-2011 והמתקפה של צ'רלי הבדו בפריז בשנת 2015 הובילו לסקירה כללית ובחינה מחדש לתפקיד שמילאו בתי הספר בהתפתחותם המוסרית והאזרחית של צעירים באירופה.

שנית, המדיניות האירופית בנושא חינוך לדמוקרטיה וזכויות אדם עברה בשנים האחרונות מהוראה ולמידה של ידי תיאורטי, להוראה ולמידה פעילה העוסקת בסוגיות 'אמיתיות'. לאחרונה, מסתמן קונצנזוס ההולך וגובר, כי אזרחות דמוקרטית, כבוד לזכויות אדם והגיוון התרבותי נלמדים בצורה יעילה יותר באמצעות 'עשייה' מאשר 'ידע', היינו באפן עובדתי. כתוצאה מכך, נפתחו תכניות לימודים לאזרחות דמוקרטית וחינוך לזכויות אדם ברחבי אירופה.

תכנית ההדרכה פותחה במסגרת תכנית הפיילוט של 'זכויות האדם והדמוקרטיה בפעולה', המאורגנת במשותף על ידי מועצת אירופה (CoE) והנציבות האירופית (EC). הרעיון שואב את השראתו ומטרותיו מאמנת מועצת אירופה לחינוך לאזרחות דמוקרטית וחינוך לזכויות אדם, ומהמסגרת האסטרטגית של הנציבות האירופית לשיתוף פעולה בחינוך והדרכה. התכנית נבנתה ברוח פעילות המועצה ביחס לנושאים: היסטוריה, חינוך בין-תרבותי ודת ועל יישוב סכסוכים לא אלים. ערכת ההדרכה חוברת ונערכה על ידי נציגים ממגוון מדינות אירופאיות שונות בהתאם למדיניות, פרקטיקות וספרות מחקרית מרחבי אירופה ומחוצה לה.

תכנית "הוראת סוגיות שנויות במחלוקת"

התכנית מיועדת לספק מדריך לפיתוח מקצועי למורים, שנועד לתמוך ולקדם את ההוראה של סוגיות שנויות במחלוקת בבתי ספר באירופה. מתוך המדינות המעורבות בפרויקט: קפריסין, אירלנד, בריטניה וספרד. תוצאות שהושגו עד כה

- **נייר סקופ** - מדוע חשוב ללמד סוגיות שנויות במחלוקת באזרחות ובחינוך לזכויות אדם וקובעת את העקרונות והתהליכים העומדים בבסיס ההוראה היעילה של סוגיות שנויות במחלוקת.
- **הרצת פיילוט** של תכנית הכשרה למורים במדינות המשתתפות בכדי להבטיח את הרלוונטיות שלה באזורים, מדינות והקשרים שונים.
- **חיזוק היכולת והביטחון של המורים ומנהיגי בתי הספר**
- **כנס בינלאומי** לשיתוף הלמידה והתוצאות עם מדינות חברות אחרות ושותפים אירופיים ובינלאומיים.
- **ניהול מחלוקות: מדריך למעצבי מדיניות, מדריכים ובתי ספר**
- ערכת הכשרה: תכנית פיתוח מקצועי למורים אשר נועדה לתמוך ולקדם הוראה של סוגיות שנויות במחלוקת בבתי ספר במדינות אירופאיות.

ניהול מחלוקת: מדריך למעצבי מדיניות ואחראים על החינוך

המדריך פורסם ב-2015 ובו יש התייחסות למספר נושאים שיש להתייחס אליהם בעת התוויית המדיניות להוראת סוגיות שנויות במחלוקת.

חופש הביטוי

מטרת התכנית היא לעזור למורים להכיר בערך של מעורבות של צעירים בסוגיות שנויות במחלוקת ולפתח את הביטחון והכישורים שלהם. תכנית זו, תכשיר אותם להפוך את הוראת הסוגיות השנויות במחלוקת לחלק מהפרקטיקה היומיומית שלהם על ידי:

- יצירת 'מרחבים בטוחים' בהם התלמידים יכולים לחקור סוגיות רגישות ושנויות במחלוקת בשיח חופשי וללא חששות.
- שימוש באסטרטגיות הוראה וטכניקות המקדמות דיאלוג פתוח ומכבד.

מעורבות אזרחית

התכנית כולה מיועדת לאמן מורים ואנשי חינוך איך לנהל דיונים אודות סוגיות שנויות במחלוקת (ובין היתר סוגיות פוליטיות) בתהליכים חיוניים תוך כדי הגנה על הדמוקרטיה וחיזוקה וטיפוח תרבות המכבדת זכויות אדם. המדריך מקדם את ערכי הליבה של מועצת האיחוד האירופי - דמוקרטיה, זכויות אדם ושלטון החוק - וגיוס החינוך נגד אי צדק חברתי הבא לידי ביטוי בגזענות, קיצוניות שנאת זרים, אפליה, אלימות ושנאה, ואובדן אמונה בפוליטיקה ופוליטיקאים.

הפעלת סנקציה כלפי תלמידים ומורים שמציגים עמדות רדיקליות

התכנית מתווה כללים כלליים ללא סנקציות. היא ממליצה על הענקת ההזדמנויות למקסימום חופש ביטוי תוך שמירה על ערכים כמו, זכויות אדם ושיוויון.

התכנית הופעלה בתור פיילוט (בינתיים בקפריסין), כשכל מדינה מתאימה את התכנית לצרכיה. טרם הועלה מידע אודות יישום התכנית בבתי ספר.

פרקטיקות

במקרים רבים המורים אינם יכולים לשלוט בכל דבר בכיתה או בבית הספר, ותמיד קיימת האפשרות להצצת הערות חסרות רגישות הנאמרות על ידי התלמידים בשיעור או מחוצה לו. התכנית בתורה מציעה פרקטיקות ושיטות מעשיות לטיפול בסוגיות מעין אלו. בדוגמא (נספח 8) מוצגת פעילות המציעה דרכים שונות להגיב לסוגים אלה של הערות. בנוסף, מוצע מגוון רב של דוגמאות להערות המנוסחות כשאלות לפתיחת דיון. כמובן, כל זה נוסף לכללי ומדיניות בית הספר ביצירת אקלים אשר מקטין את שכיחותם ומסייע למורים להתמודד איתם כאשר הם מתרחשים להרחבה

חלק ג - פעילות בין קבוצתית ויצירת גיוון

תכנית 7: Welcome Classes - גרמניה

רקע – גרמניה

בשנים האחרונות קלטה גרמניה עשרות אלפי פליטים ממדינות השרויות במלחמה במזרח התיכון, ובעיקר מסוריה. שילוב ארוך הטווח של מבקשי מקלט בגרמניה היווה אחד המשימות המרכזיות העומדות בפני החברה ה בשנים אחרונות. החינוך בפרט נתפש כבעל תפקיד מרכזי בכל הנוגע לשילוב פליטים בחברה. מוסדות להשכלה גבוהה, גופים ממשלתיים וארגונים לא ממשלתיים שותפים למהלך הזה. עם זאת, במערכת החינוך בגרמניה קיים מחסור במורים והיא גם אינה רגילה ולא ערוכה להתמודד עם מגוון תרבותי של ילדים מקבוצות אתניות שונות. בעיה זו יצרה חוסר אחידות בין בתי הספר ביכולת להתמודד עם קליטת תלמידים מהגרים. חיפוש אחר פתרון לבעיות אלה הביא להקמה מזוהת של "Welcome classes" ברחבי גרמניה. בברלין 28% מהאוכלוסייה הם מהגרים ולכן היא הפכה למוקד לכיתות מסוג זה. תכנית הלימוד אינה מובנית ואחידה מטעם המדינה, והיא פותחה במהלך השנים וכעת לומדים מברלין גם במחוזות אחרים. כיום קיימות בערך 670 חוגי קבלת פנים בבירת גרמניה בלבד, המלמדים כ- 7,380 ילדים.

כיום הסוכנות הפדראלית עוסקת בקידום החינוך לאזרחות דמוקרטית פעילה בטווח רחב של קבוצות גיל ואוכלוסייה. בנוסף, היא פועלת למניעת עליית כוחות קיצון פוליטיים והרחבת ההיכרות עם מגוון קבוצות באוכלוסייה למניעת שנאת זרים ואנטישמיות. באתר האינטרנט שלה, הסוכנות הפדרלית לחינוך אזרחי (bpb) מספקת חומרים ללימוד ילדים פליטים או מבקשי מקלט צעירים בתכנית "Welcome classes".

עידוד הגיוון והמפגש הבין-קבוצתי (בין-תרבותי או בין-דתי) בקרב תלמידים, מורים ואנשי מטה במערכת החינוך

משנות הששים הסוכנות מפעילה מערכי הכשרות ממגוון סוגים. בתחילת דרכה המערכים הללו פנו בעיקר לעיתונאים, וכמו כן לבעלי תפקידים שנאלצו לשאת ולתת עם מקביליהם בצד השני של החומה. לאחר האיחוד היא העבירה קורסים למורי אזרחות ממזרח גרמניה, אשר נועדו לאפשר להם לשוב וללמד בגרמניה המאוחדת. היא ממשיכה להעביר הכשרות למורים ומחנכים לאזרחות בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי, ולהפעיל בלוגים המתעדכנים תדיר עם כלים פדגוגיים וידע מתחדש בתחום. הסוכנות גם מפעילה הכשרות ייעודיות לבני נוער על מנת לעודד מעורבות פוליטית מגיל צעיר.

המפגש הבלתי אמצעי בין אוכלוסיות משמש את הסוכנות גם בתוך גרמניה עצמה. לאחר איחוד גרמניה, היא ארגנה מפגשי דיאלוג בין עיתונאים ומורים משני צדי החומה במטרה לגשר על הפערים בין האוכלוסיות השונות. כיום היא מארגנת מפגשי דיאלוג עם אימאמים מקהילות מוסלמיות החיות בגרמניה, על מנת להיאבק בהתנגדות למהגרים. במקביל היא גם פועלת לחינוך ושיקום של מורשעים בעבירות של שנאת זרים ובו בזמן מטפחת יוזמות חינוכיות חיצוניות, כמו יוזמת "בית ספר ללא אלימות".

מפגשים מובנים

בין השנים 2008-2016 העניקה הסוכנות (יחד עם גוף נוסף) 99 מלגות לצעירים שהתמחו בחינוך אזרחי מכמה מדינות ממזרח אירופה, תורכיה ויוון. למקבלי המלגות ניתנה האפשרות לעבוד במוסד גרמני, לבצע פרויקטים משלהם ולנהל קשרים עם אנשי מקצוע צעירים אחרים באירופה.

התכנית הוקמה בברלין ב 2016 בעקבות ההגירה והפליטים אחר כך פותחה להרחבת ההתייחסות לאחר (כמו, אנשים ממעמד סוציאקונומי נמוך וגם לבעלי צרכים מיוחדים). התכנית נועדה ליצור שלב מקדים לקליטת המהגרים במערכת החינוך הגרמנית. מטרתה העיקרית היא להביא את ילדי הפליטים לשליטה בשפה הגרמנית על מנת לאפשר להם להסתגל ולהשתלב בחברה. בהמשך, התלמידים הללו משתלבים בשיעורי ספורט ומוסיקה עד לשילובם המלא אחרי שנה ככלל. ברגע שהגרמנית שלהם תהיה ברמה מספקת, יש להכניס את התלמידים לשיעורים רגילים ולשיעורים מתאימים, בהתאם לגיל וידע. כך למעשה התלמידים הללו משתלבים ונוצרת האינטראקציה בינם לבין בני הקבוצות האחרות. התכנית הוקמה בברלין ב 2016 בעקבות ההגירה והפליטים אחר כך פותחה להרחבת ההתייחסות לאחר כמו אלה ממעמד סוציאקונומי נמוך וגם לבעלי צרכים מיוחדים.

לפי גורמים במערכת החינוך בברלין, המודל עובד היטב בעיר. היא חונכה בשנתיים האחרונות כ-20,000 תלמידים (ילדי פליטים), קרוב ל-8,000 מתוכם שולבו בכיתה רגילה. 12,000 התלמידים הנותרים נרשמים לכיתות "Welcome classes". בברלין יש תפישה ואסטרטגיה מצליחה לשילוב תלמידים בכיתות אלו. מדי שנה מבקרים נציגים ממדינות אחרות בברלין כדי ללמוד כיצד שולבו ילדי פליטים וכיצד פותחנו תכניות הלימודים לשיעורים קבלת הפנים "Welcome classes".

תוכני הלימוד

הסוכנות מפעילה מערך מחקר של חוקרים אמפיריים במדעי החברה בסוגיות הקשורות ללימודי האזרחות ומתאימה את פעילותה ופרסומיה לתוצאות מחקריהם. לאורך השנים הסוכנות השתמשה גם במדדים חיצוניים כדי להעריך את האפקטיביות של הפעילות שלה. למשל, כאשר מחקר פיזה חשף, במהלך שנות ה-2000, כי מידת ההשתתפות הפוליטית והחברתית של אנשים המשתייכים לאוכלוסיות מוחלשות, היא נמוכה ביותר, הסוכנות נקטה במהלכים ייעודיים על מנת לפנות לאוכלוסיות אלה, על ידי יצירת תכנים מונגשים ורלוונטיים עבורם.

הסוכנות פועלת במגוון רחב של תחומים ומשתמשת במגוון רחב של כלים על מנת לקדם את החינוך לאזרחות וההכרות עם האחר. מראשית ימיה התכנית מתמחה בהפקת פרסומים וחומרי לימוד הכוללים בין היתר מגזינים פוליטיים, משחקי לוח חינוכיים וחומרי מולטימדיה. בעשורים האחרונים הפעילות כוללת גם תערוכות, פסטיבלי אמנות והפקות תאטרון, כמו גם שימוש במדיה חברתית.

מורים והכשרה

משנת 2017 הייתה הערכה כי יש לשכור 24,000 מורים נוספים עד שנת 2025 בכדי להכיל כמיליון תלמידים חדשים ברחבי הארץ. בברלין ומחוצה לה, הפתרון לבעיה זו הוא לאשר להעסיק כמה שיותר מורים. מורים אלה צריכים ללמוד הוראת שפה גרמנית כדי ללמד בכיתות "Welcome classes". בנוסף לכך, העיר מעמידה לרשות בתי הספר עובדים סוציאליים ופסיכולוגים לפי הצורך. עם זאת, עדיין מורים רבים חשים שהם זקוקים למיומנויות נוספות כדי לחנך את התלמידים (הפליטים) ביעילות. חשוב לציין, שהמורכבות של ילדי הפליטים בכיתות ה-Welcome classes הם לעיתים קרובות ילדים שחוו טראומת מלחמה. על כן, לפעמים נדרשת הכשרה מיוחדת שהיא מעבר להכשרה הפדגוגית החינוכית על מנת לטפל בילדים אלו ביעילות. רבים מהמורים פשוט לא מאומנים כראוי בכדי לעמוד באתגר של הוראת תלמידים פליטים.

שילוב התלמידים הפליטים עם התלמידים הגרמנים

התכנית עוררה ביקורת בגרמניה מכיוונים שונים:

- העדר מיומנויות ייחודיות אצל המורים בתכנית להתמודדות עם ההיסטוריה והצרכים של ילדי המהגרים.

- חוסר מוכנות של האוכלוסייה המקומית לקבל מספר גדול של ילדי מהגרים מהחשש שזה יפגע בלימודי ילדיהם בהמשך .

- לפעמים המורים מרגישים תסכול וחוסר-אונים בגלל קשיים בתהליכי ההוראה.

על כן, מצד כמה פוליטיקאים ומחנכים נשמעה הקריאה להגביל את כמות המהגרים בכיתה ל 35%.

גישות מעין אלה מתבטאות בכך שתלמידים מהגרים לא מתקבלים לבתי הספר הגרמניים לאחר שנה ונאלצים להמתין זמן רב ולעצור את התקדמותם ונמצאים בבידוד משאר האוכלוסייה, זאת בניגוד למטרת התכנית של שילוב מהיר.

החלת הגיוון והמעקב אחר תוכני הלימוד

בתי ספר גרמניים מפרידים בין תלמידים על סמך יכולת, דרך מערכת בעלת שלוש שכבות, שבה רק הטובים ביותר נכנסים למסלול אוניברסיטאי. זוהי מסורת שלמעשה עובדת לרעת ילדים מהגרים, כיוון שהם בדרך כלל עם הישגים נמוכים במקצועות כמו מתמטיקה ומדעים בהשוואה לגרמנים. בשנים האחרונות, מגמת קליטת הפליטים בגרמניה התעצמה מאוד, וקליטת מספרים גדולים של ילדי פליטים במערכת החינוך הגרמנית הפך את משימת שילובם בבתי הספר לאתגר שהמערכת עדיין מנסה להתמודד איתו מכמה בחינות:

- מספר התלמידים.
- חוסר בכוחות ההוראה עם הכשרה מתאימה.
- מורכבות הבעיות איתם מגיעים הפליטים בעיקר מסוריה.

תכנית 8 : Making Space - קנדה

קנדה – רקע

קנדה נחשבת למדינה בעלת יחס ידידותי ואוהד כלפי הגירה. הדיון על רב-תרבותיות במדינה זו מתייחס לדאגה למגוון התרבותי הכולל: שילוב מהגרים, זהות תרבותית, גזענות, גיוון דתי ומגוון לשוני. סוגיות אלה היוו חלק מהדיונים ביחס למאפייני הזהות הקנדית שהחל עקב הפיכת קנדה למדינה באופן רשמי בשנת 1867. מאז המאה התשע-עשרה, החינוך בקנדה נחשב כמוסד מרכזי ליישום המדיניות בתחום הגיוון והרב-תרבותיות. יותר מכך, נטען כי המחויבות ל"אידיאל הפלורליסטי" היא ייחודית בתכניות הלימודים בקנדה (Joshee et al., 2016).

תכנית Making Space

התכנית נועדה לעזור למורים למצוא את דרכם לקידום שתי מטרות עיקריות:

- מודעות והבנה למגוון הקיים בחברה - הבדלים הנראים לעין (למשל, גזע, אתניות, מין, גיל, יכולת פיזית) והבדלים הפחות נראים לעין (למשל תרבות, אבות, שפה, אמונות דתיות, נטייה מינית, זהות מגדרית, רקע סוציו-אקונומי, יכולת נפשית).
 - תמיכה בהשגת צדק חברתי עבור כל האנשים והקבוצות בכלל, והאוכלוסייה ההיסטורית שהפכה למיעוט שולי בפרט.
- שני מסמכי מדיניות של משרד החינוך מסבירים כיצד ניתן לצפות ממערכת החינוך בכללותה להיענות להשגת מטרות אלו.

המסמך הראשון: גיוון בבתי ספר (2004) מתאר את היקף האתגר, ומסביר את ההקשרים בין קידום מגוון ומושגים כמו רב תרבותיות, זכויות אדם, שוויון תעסוקתי וצדק חברתי. מסגרת זו מציינת גם כיצד מדיניות ויוזמות מחוזיות שונות מספקות תמיכה ל"חינוך לגיוון", ומתארות כיצד מתאפשר לבתי ספר ורשויות להשיג את היעדים של היוזמות ל"חינוך לגיוון".

המסמך השני: בתי ספר בטוחים, אכפתיים ומסודרים: מדריך (2004) מגדיר את החזון של סוג התרבות הבית ספרית. הוא כולל אינדיקטורים להערכת הצלחת המחוזות ובתי הספר למימוש

אידיאל זה. (כמו, התפקידים והאחריות במערכת, אסטרטגיות ברחבי בית הספר והמחוזות, קודי התנהגות, דיווח על אירועים ועוד).

שני המדריכים מתייחסים לצרכים מערכתיים ומכוונים למעצבי מדיניות, אחראים, מפקחים וצוותים האחראים על התכנון בבית הספר או בקהילה.

יתר על כן, פורסם מדריך Making Space, המיועד למורים בכיתה. המיקוד כאן הוא בפעילות **הדרכה והערכה**, ולא ניהול כיתה. המדריך מבוסס על התפישה כי המורים הם אלה האחראים על קידום יחסי כבוד ותמיכה בריאים למגוון החברתי כאשר הם מלמדים באופן פעיל על גיוון חברתי, צדק חברתי, ואת הערך של פיתוח הבנה וכבוד לכל האנשים. הצגת מודל אישי והבעת כבוד לכל האנשים בכיתה. המדריך מציע דרכים ושיטות למורים כיצד לשלב את ההוראה הדרושה להקניית ערכים אלו.

הכנה: הערכה עצמית למורים (עמ' 7-8) - "כיצד אני מתייחס לנושאים צדק חברתי וגיוון בהוראה שלי?"

המדריך עוסק במורכבות של הגיוון ביחס למקום, וניהול קונפליקטים. מציג את הסטנדרטים לאחריות חברתית ובהמשך התכנית הוא מציג תכנית אינטרדיסציפלינרית והדרגתית (עמ' 15-18) הראייה הבין-תחומית ביחס לגיוון היא מעניינת וייחודית בתכנית זו. התכנית מיועדת לכל שכבות הגיל החל מגן ילדים, ופיתוח התכנים נעשה בהדרגה מהגן עד כיתה י"ב בכל תחומי הדעת.

התכנית מחולקת לשלוש שכבות גיל: גן- ג, ד- ז, ח-י"ב. בכל שכבת גיל, התכנית מקשרת בין נושא הגיוון והצדק החברתי לבין תחומי דעת אחרים כולל פיזיקה, מתמטיקה ומדעים (דוגמא – נספח 9).

הקישור של גיוון וצדק חברתי נעשה באופן דומה לשאר שכבות הגיל. יתר על כן, התכנית מספקת גם דוגמאות למערכי שיעורים (דוגמא- נספח 10).

רקע

המרכז לחינוך אזרחי (CEO) הוא ארגון לא ממשלתי שהגדיר את מטרתו כ- "קידום אזרחות, ידע, מיומנויות וגישות הדרושות לבניית מדינה דמוקרטית המבוססת על שלטון החוק והחברה האזרחית. במשך יותר משני עשורים המרכז עובד עם הנהלת בתי ספר, עובדי הוראה, רשויות מקומיות ורשויות חינוך מרכזיות בבית הספר בפולין. הארגון רואה את שדה החינוך כזירה מרכזית להתמודדות על התודעה האזרחית במובן הרחב של המילה ואינו מסתפק רק בתכניות העוסקות במושגים אזרחיים אלא מפעיל הכשרות מורים, תכניות ללמידה מתקדמת הכוללות דרכי הערכה חדשניות, למידה מבוססת פרויקטים וחינוך לערכים.

פולין נחשבת למדינה הומוגנית וקיימות בה מעט הזדמנויות יחסית לפגישה בין קבוצות אוכלוסייה שונות ומגוונות. למרות זאת, המרכז מגבה את המפגשים הללו באמצעות ספרי הלימוד והפרויקטים אותם הוא מוביל במטרה לשפר את ההבנה של תהליכים המובילים לשנאת זרים וניכור.

המרכז מוביל ומעודד תכניות חינוכיות ותכניות הכשרה וליווי מורים המקדמות את השיח הסובלני והיכולת לקבלת האחר, דרך התנגדות לסטראוטיפים הקשורים ל"אחרים" - יהודים, גרמנים, אוקראינים, שהינם מיעוטים קטנים בפולין אך מהווים גם חלק מהתרבות וההיסטוריה שלה. פרויקט "SOCI @ LL project"

אחד הפרויקטים המוצלחים שהמרכז מוביל, הוא פרויקט "בית ספר כמעבדה חברתית" העוסקת בשילוב (הכלה) של ילדי בית הספר ובני הנוער. הפרויקט מופעל ברמה בינלאומית הכוללת ארגונים, בתי ספר וממשלות מקומיות מארבע מדינות אירופיות: פולין, פורטוגל, איטליה וקפריסין. מטרת פרויקט היא לחפש ולבחון פתרונות שיאפשרו לבית הספר לפעול למען כל התלמידים ללא הבדלי מוצא, מצב המשפחתי ומגדר.

התכנית מקדמת תפישת הכלה מערכתית ברמת התלמידים, המורים, בית הספר והקהילה. תלמידי בתי הספר יוכלו ללמוד שיעורים העוסקים בגיוון חברתי-תרבותי המבוססים על שיטות עבודה אקטיביות. למורים מאידך, מוענקת הזדמנות לחזק את יכולותיהם החברתיות-חינוכיות והבין-תרבותיות. במסגרת הפרויקט הם מתנסים בשיטות הוראה חדשניות המסייעות להנעת כל התלמידים. לבסוף, בתי ספר יפתחו תרבות דמוקרטית מכילה, המעריכה את הגיוון ודואגת למעורבותם של כל חברי קהילות בתי הספר.

תוצרים

- שיטות עבודה ופעילויות (להרחבה)
- דוגמאות לפרקטיקות (נספח 11) שבמהלך המחקר נמצאו כמעוררות השראה ויעילות. פרקטיקות אלה פותחו בכל אחת מהמדינות השותפות לפרויקט ובהתאם לקונטקסט. המשותף לכל הפרקטיקות הללו, שכלן מיועדות בעיקר לתלמידים השייכים לקבוצות החלשות בכל אחת מהמדינות המעורבות בפרויקט.

- מערך הערכה כולל (דוחות)

לתכנית יש מחקר מלווה עם דוחות ברמת מדינה וברמת התכנית הבינלאומית. תהליך המחקר מקיף, וכולל סקירת ספרות, ונתונים ביחס ליעילות הפתרונות הקיימים (נערך בדוח שיטות עבודה טובות). הוא מספק גוף ידע משותף כמו גם אסטרטגיית פעולה עם המלצות קונקרטיות כדי להקל על המאמצים לקראת מערכות חינוך מכילות יותר.

המתודולוגיה היא שיתופית בת חמישה שלבים, אשר מקדמת יצירה משותפת בקרב שלל השחקנים הרלוונטיים ומטפחת שינויים ברי קיימא במדינות המשתתפות לפי הקונטקסט

- הייחודי של כל אחת מהן. המחקר המקיף יכול לתרום לאימוץ גישה גלובלית תוך כדי התאמה לקונטקסט של כל אחת מהמדינות.
- כלים למנהלי בתי ספר- מדריך: כולל, הדרכה ליישום ההכלה הלכה למעשה. בארגז כלים זה מוצג מודל (נספח 12) של בית ספר מכיל, אשר מבוסס על ארבעה עקרונות: נראות, העצמה, הכלה ושיתוף פעולה. זהו מודל אחד מתוך מגוון מודלים אפשריים. חשוב לציין, כי בית הספר אמור לחזק את כל ארבעת העקרונות יחד על מנת שהמודל יצלח.

דוגמא: **העצמה** פירושה אימוץ גישה שתחזק למעשה את היכולת העצמית ותחושת הערך העצמי של כל התלמידים, כולל קבוצות מיעוט. בגישה מעצימה צריכה להיות תכנית לימודים הכוללת פעילויות ספציפיות המיועדות לאותם תלמידים הנמצאים בסכנת הדרה. המטרה העיקרית של פעילויות העצמה היא לחזק את היכולות והקולות של קבוצות מיעוט. במסגרת בית ספרית העצמה פירושה גם לתת לצעירים לפעול ולקבל החלטות לגבי עצמם ולגבי הקהילה שלהם (דוגמא- נספח 13).
 - **מעבדה חברתית וירטואלית** המאפשרת שיתופי פעולה בין מגזרים ומטרתה לתמוך בקשרים חוצי-מגזרים ברמה המקומית (במדינות המשתתפות) והאירופית, וכן ליצור הזדמנויות למידה אמיתיות, כוללניות (תוך שימוש במשאבים חדשניים שפותחו במסגרת הפרויקט). המטרה העיקרית של פלטפורמה זו היא לספק חוויות חינוכיות יקרות ערך למשתמשים אשר יתרמו לשינויים לקראת חינוך כולל (למאגר המשאבים).
 - **קיום בריתות בין-מגזריות**: המדריך כולל אסטרטגיות, כלים ושיטות לבניית פלטפורמות לרשויות מקומיות על מנת לקדם את השיתוף של מגזרים שונים לקידום הכלה חברתית.
- הפרויקט פועל ברמה בינלאומית** בשיתוף מספר מדינות (פולין, פורטוגל, קפריסין ואיטליה) והוא בנוי מחמישה שלבים:
- 1: שלב: בניית יסודות: ממפים את הצרכים, מציגים פרקטיקות טובות ויוצרים מפת דרכים לפרויקט.
 - 2: שלב: "השחקנים" המרכזיים - בהחלפת ניסיון, למידה הדדית ושיתוף פעולה
 - 3: שלב: יצירת חומרים חינוכיים
 - 4: שלב: הכנת מדריך
 - 5: שלב: יצירת מעבדת הכלה וירטואלית - פלטפורמה מקוונת חינוכית לתלמידים וקהילות בתי ספר.
- המודל (נספח 14) הוא בינלאומי, אך בונים את אותו בהתאמה בכל מדינה מבין המדינות המשתתפות בהתאם לקונטקסט.

פרק ד - פרויקטים ותכניות לחינוך אזרחי גלובלי: נקודת מבט השוואתית

דומה, שונה וייחודי

ברחבי העולם קיים מגוון רחב של פרויקטים ותכניות לקידום חינוך אזרחי גלובלי עם דגש על ערכים, כמו: צדק חברתי, גיוון, מניעת אלימות, והוראת סוגיות שנויות במחלוקת. התכניות והפרויקטים הללו פועלים באופן שונה ועל פי אינטרסים בהתאם לקונטקסט של כל מדינה ומדינה. הסקירה הנוכחית עסקה בתשעה פרויקטים ותכניות העוסקים בסוגיות הללו. מתוך הסקירה עלו מספר תובנות:

לשלוש הקטגוריות של הפרויקטים והתכניות (מניעת גזענות, הוראת סוגיות שנויות במחלוקת וגיוון) נמצא היבטים דומים, היבטים שונים והיבטים ייחודיים:

היבטים משותפים

לרוב, בכל קטגוריה נקבעו מטרות, יעדים, סטנדרטים ולפעמים גם תכנים אשר נמצאו די דומים בכל קטגוריה. אף יותר מזה, לפעמים נמצא כי תכנית בקטגוריה מסוימת מתייחסת לתכנים בקטגוריה אחרת. דוגמא בולטת לכך, בתכנית "Racism No Way" היא תכנית למניעת גזענות, אך גם כוללת תכניות ותכנים המתייחסים להוראת סוגיות שנויות במחלוקת וגיוון.

היבטים שונים

- **סוגי התכניות והפרויקטים:** ממשלתיים (כמו: התכנית האירית), המופעלים על ידי גופים ממשלתיים (לרוב משרדי חינוך וחופץ); לא ממשלתיים (כמו: ה-אונסקו ו"חינוך לסובלנות"; משותפים, אשר מופעלים על ידי גופים ממשלתיים וארגונים לא ממשלתיים (כמו: "Racism No Way"; "Whole School Social Lab").
- **לוקליות וגלובליות:** פרויקטים ותכניות לוקליים הפועלים ברמה לאומית בהתאם לצרכים ייחודיים של מדינה מסוימת, כמו *Welcome Classes* (גרמניה), *Racism No way* (אוסטרליה); גלובליים, הפועלים במספר מדינות בעולם (ה-אונסקו, "Whole School Social Lab").
- **פרסום התכנית והפעלתה:** חלק מהתכניות מופיעות בתור פרסום לתכנית כוללת (כמו התכנית של *Oxfam*). חסרונה של תכנית כזו, בזה שה מתעדכנת אחת לכמה שנים (2005-2015). חסרון נוסף, הוא העדר מערך מעקב והערכה להפעלת התכנית ויישומה. יתרה מזאת, היא פחות מותאמת לעידן הדיגיטלי ופחות מנצלת את יתרונות הטכנולוגיה החדשנית לקידומה. לעומת זאת, תכניות ופרויקטים מתקדמים יותר, מפרסמים את התכנית והמדריך באתר, מציעים פיתוח מקצועי וסיוע מקוון, מעדכנים תכנים באופן שוטף והחשוב מכל מלווים במערך מחקר מקיף ומתודולוגיות מתקדמות לצורך הערכה וקידום התכנית (כמו, אונסקו, ו "Whole School Social Lab").
- **היקף:** בין התכניות, ישנן תכניות המתייחסות לנושא אחד ספציפי (כמו הוראת סוגיות שנויות במחלוקת של אירלנד), וישנם פרויקטים רחבים יותר, אשר במסגרתם פועלות מספר תכניות המקדמות היבטים שונים של צדק חברתי (כמו התכנית של מניעת גזענות באוסטרליה ותכנית החינוך לסובלנות בארה"ב).
- **שכבות גיל:** חלק גדול מהתכניות מופעל מכיתה ב, אך ישנן תכניות הפועלות החל מהגן, כמו תכנית "Racism No Way" באוסטרליה ותכנית "Making Space" בקנדה.
- **הערכה:** לחלק מהתכניות יש מדריך לביצוע הערכה לתהליכי הוראה ולמידה ברמת בית הספר (אוקספאם). לעומת זאת, ישנן תכניות המלוות במחקר, כולל מערך הערכה מקיף עם מתודולוגיות הנערכות באופן שיטתי ומושכל (אונסקו ו; "Whole School Social Lab" המופעלת)

- **פלטפורמות וכלים להפעלת הפרויקטים והתכניות:** החל מהפרסום המסורתי של התכנית הכולל מדריך בעיקר לאנשי חינוך, (כמו התכנית הוראת סוגיות שנויות במחלוקת של האיחוד האירופאי), וכלה בפרויקטים המפעילים כלים דיגיטליים מתקדמים ורעיונות מעוררי השראה (כמו: אירוע מיקס אפ, ופלטפורמה לבניית התכנית של פרויקט "חינוך לסובלנות"; כלי "ציר הזמן" ותכנית הדרמה להוראת סוגיות שנויות במחלוקת של "Racism No Way").
- **פיתוח מקצועי:** רוב התכניות הסתפקו בפרסום מדריך למורים לצורך סיוע בהפעלת התכנית. לעומת זאת, במסגרת הפרויקט של "חינוך לסובלנות" מוצעת למורים הכשרה אישית מקוונת בנוסף לעריכת סמינרים מקוונים.

היברידיות

הנגישות וזרימת המידע ברשת האינטרנט זימנה לפרויקטים ולתכניות השונים גישה למשאבים מגוונים ועשירים מאוד, בין היתר גישה למשאבים של פרויקט או תכנית אחרים המקדמים אותן סוגיות. כך לדוגמה, תכנית מניעת גזענות הפועלת באוסטרליה מאמצת את אסטרטגיית ההוראה למניעת דיבורי שנאה של "חינוך לסובלנות" בארה"ב ומפנה למדריך באתר התכנית. אפשרות זו היא עוד נדבך המחדד את האופי הגלובלי של הסוגיות הנידונות.

אינטגרציה

ניתן להבחין כי כל התכניות הללו עוסקות בקידום היבטים שונים של צדק חברתי עם הדגשים שונים בתכניות השונות. בהקשר הזה חשוב לציין, כי על אף החלוקה לשלוש הסוגיות: מניעת גזענות, סוגיות שנויות במחלוקת וגיוון, הרבה מהתכניות שנסקרו מתייחסות לשלושת ההיבטים יחד. זה בלט במיוחד בפרויקטים רחבי היקף, אשר במסגרתם מופעלות מספר תכניות כמו: פרויקט "חינוך לסובלנות" בארה"ב ופרויקט "מניעת גזענות" באוסטרליה.

לבסוף, ניתן לטעון כי, הפרויקטים והתכניות הללו עשויים להיות יעילים ותורמים לקידום החינוך האזרחי הגלובלי ביחס לערכים, כמו: מניעת גזענות, דיון בסוגיות שנויות במחלוקת וגיוון. עם זאת, קיימת חשיבות גדולה לקשרי הגומלין בין שלושת הקטיגוריות, ונראה כי ההתייחסות לכך הכרחית ותורמת לקידום גישה גלובלית והוליסטית בכל הנוגע לנושא החינוך לערכים: מניעת גזענות; סוגיות שנויות במחלוקת ושיח פוליטי; גיוון.

לקראת גישה אינטגרטיבית

נקודת המוצא

לאור הסקירה לעיל, ראוי לציין כי אין תכנית כוללת שאפשר לאמץ בשלמותה בישראל. לחלופין, ניתן לאמץ גישה אינטגרטיבית המשלבת היבטים ייחודיים מתוך הפרויקטים והתכניות השונים. לאחרונה מחקרים מספר הצביעו על נקודות דמיון בין המקרה הישראלי לבין המקרה של צפון אירלנד (Hanna, 2019; Goren & Yemini, 2017). על כן, המודל של צפון אירלנד יכול להוות נקודת מוצא למודל אינטגרטיבי בכלל, והתכנית של צפון אירלנד להוראת סוגיות שנויות במחלוקת בפרט. זאת היא נקודת המוצא, אשר נראה שבלעדיה לא ניתן להגיע לחוף המבטחים ביחס לגיוון ומניעת אלימות מבלי להציף ולדון בסוגיות שנויות במחלוקת.

גישה גלובלית

מחקרים שונים (Tarozzi and Inguaggiato, 2018; UNESCO, 2015) הציעו מספר צעדים מכריעים בהגברת היעילות של החינוך האזרחי הגלובלי, כאשר אחד הצעדים החשובים הוא הטמעתו במדיניות החינוכית, עם גיוס ורתימת מקסימום בעלי עניין לתהליך, כמו: גופים ממשלתיים, ארגונים לא ממשלתיים, מעצבי מדיניות, מדריכים, מחנכים, מורים ועוד. על כן, לצורך גיבוש מודל אינטגרטיבי מוצלח מומלץ מאוד לאמץ את הגישה הגלובלית של ארגון ה-אוניסקו לגיבוש התכניות ויישומן.

תכניות לימודים

מבין שלושת הנושאים שנסקרו, היינו מניעת גזענות, גיוון והוראת סוגיות שנויות במחלוקת, נראה כי מערכת החינוך בישראל מתעלמת מהנושא האחרון בעליל. זאת, על אף שנושא זה הוא אחד מעמודי התווך לחינוך ערכי ודמוקרטי. ללא הרמת הכפפות, וזימון דיונים אודות סוגיות שנויות במחלוקת ושיח פוליטי בין כותלי בית הספר, סוגיית החינוך לערכים תמשיך להיות לוקה בחסר. על כן, מומלץ לשלב תכנים מתוך תכנית הלימודים "הוראת סוגיות שנויות במחלוקת" בצפון אירלנד ומתוך התכנית של אוקספאם. נוסף לכך, לפרויקט להוראת סוגיות שנויות במחלוקת של האיחוד האירופי יש אתר מלווה המזרים מידע ועדכונים לגבי התקדמות הפרויקט במדינות שונות. הפרויקט מופעל במספר מדינות, לכן ניתן לעקוב וללמוד לגבי ההתאמה לקונטקסט הישראלי.

פדגוגיה – אסטרטגיות, שיטות ופרקטיקות

לבניית גישה הוליסטית לחינוך לערכים מומלץ לאמץ את גישת תכנית הגיוון של קנדה. ייחודה של גישה זו בא לידי ביטוי בשילוב תכנים ביחס לנושאים הנידונים מגן הילדים עד כיתה י"ב בראייה הוליסטית ואינטרדיסציפלינרית. משמע, בכל תחום דעת (אף במדעים ובמתמטיקה) משולבים תכנים ביחס לגיוון, קבלת האחר וצדק חברתי.

שיטות הוראה מעניינות ומעוררות השראה נצפו בהקשר של יישוב סכסוכים בהתבסס על דרמה. זו תכנית שלמה הכוללת סרטונים, מדורים, ספרים ושיטות לטיפול בסוגיות הללו במסגרת הפרויקט של "Racism. no way!" באוסטרליה.

תכנית מעניינת נוספת, היא התכנית למאבק בדיבורי שנאה. זוהי תכנית המופעלת במסגרת הפרויקט האוסטרלי, אך מאמצת את האסטרטגיות מפרויקט "חינוך לסובלנות" בארה"ב. גישת העתקת האסטרטגיות ממדינה למדינה באופן מקוון, מעניינת בפני עצמה, כך שדרכה ניתן לראות את החינוך האזרחי הגלובלי בפעולה. היא מציגה עוד דרך לשילוב החינוך הערכי הגלובלי במקומות שונים בעולם.

כלים

בעידן הדיגיטלי לא ניתן להתעלם מתרומת הטכנולוגיה לשדה החינוך. ביטוי חזק לשימושיות הכלים הדיגיטליים בלט בפלטפורמה לבניית תכנית עצמית לכל אחד מהנושאים הנידונים. הפלטפורמה מזמנת גמישות בהתאמת התכנית לפי צרכי המתעניין מתוך מאגר המשאבים. כמובן, זה מותנה בבניית מאגר משאבים עשיר, מהימן וראוי. זו פלטפורמה שיכולה להיות שימושית ומותאמת לכל תוכן רצוי.

כלי מעניין נוסף נמצא באתר הפרויקט האוסטרלי, "ציר זמן דיגיטלי" המוצגים בו אירועים שונים הקשורים להיסטוריה של אוסטרליה. הכלי מאפשר לתלמיד לבחור אירוע מסוים ומציג בפניו מידע רלוונטי אודות האירוע הנבחר

פיתוח מקצועי

מלבד מדריכים רגילים המלווים תכניות שונות התכנית, אפשר להציע פיתוח מקצועי עם הדרכות אישיות מקוונות וסמינרים מקוונים המתאימים לרוח העידן כפי שפרויקט חינוך לסובלנות מציע.

הערכה

שניים מכלל הפרויקטים והתכניות ניחנו במערכי מחקר מקיפים, אורכיים, עם מתודולוגיות מושכלות: הראשון, הערכה לתכנית מניעת קיצוניות אלימה של אונסקו; והשני, מחקר מלווה לפרויקט "Whole School Social Lab" המופעל בפולנד ומדינות אירופאיות נוספות.

רעיונות מעוררי השראה

אירועים מיוחדים, תחרויות ועידוד על ידי הענקת מענקים אלו נראו בעליל בתכנית "חינוך לסובלנות". אומנם, אירועים עין אלה הם אירועים חד פעמיים שיכולים להתקיים אחת לשנה,

אך נמצא כי יש להם השפעה חיובית על קידום נושאים שונים בחינוך הערכי כפי שהובא בסקירה. אירועים כאלה בלטו בעיקר בתכנית "חינוך לסובלנות" בארה"ב.

לבסוף, הכי פחות רלוונטית יכולה להיות למקרה הישראלי היא תכנית **Welcome classes** של גרמניה, וזאת מכיוון שהיא מיועדת לשילוב פליטים במערכת החינוך, נושא שהוא פחות רלוונטי מקרה הישראלי. נוסף לכך, התכנית לא השיקה אתר מלווה המאפשר לבעלי עניין ללמוד אודותיה.

התחלה...

הסקירה עסקה ב"איך" תכניות סביב העולם מסייעות לחנך לערכים גלובליים: מניעת גזענות, סוגיות שנויות במחלוקת ורגישות, גיוון וקבלת האחר. שאלת ה"איך" היא ה"מעשה" או הפרקטיקה והפדגוגיה. אכן, נשאלת השאלה, מה עם "ההלכה"?

ניתן לטעון אפוא, כי האתגר האמיתי בחינוך לערכים כרוך ב"מה":

- **מה** "הסוגיות השנויות במחלוקת" שיידונו בכיתה באמצעות "הדרמה"? האם בכלל יתאפשר להעלות סוגיות מעין אלה במרחב הכיתתי במערכת החינוך בישראל?
 - **מה** התכנים ו/או האירועים שייבחרו להופיע ב"ציר הזמן הדיגיטלי"?
 - **מה** הסוגיות שיועלו לקראת "מפגשים קבוצתיים" בין קבוצות תלמידים מגוונות (יהודים/ ערבים, חילוניים/ דתיים וכו)?
 - ה-"מה" **החשוב מכל**: "מה" התועלת של כל התכניות העוסקות ב"איך", אם לא מרימים את הכפפה ומתחילים לעסוק ב"מה"?
- בלי תפנית אמיתית ממדיניות "התעלמות" למדיניות "הנכחה" בכל הנוגע לסוגיות שנויות במחלוקת ושיח פוליטי בין כותלי בית הסף, לא יתאפשר להגיע לחוף המבטחים, ולצדק החברתי לא יהיה סיכוי להיות בר-קיימא.

סכמה -מודל אינטגרטיבי מוצע:

- Andreotti, V. O. (2014). Soft versus critical global citizenship education. In *Development education in policy and practice* (pp. 21-31). Palgrave Macmillan, London.
- Australia. Department of Immigration and Multicultural Affairs. & Conference of Education Systems Chief Executive Officers. (2000). *Racism. No way : a guide for Australian schools*. [Canberra, A.C.T.?] : Dept. of Immigration and Multicultural Affairs, <http://www.racismnoway.com.au/pdfs/guide.pdf>
- Australia. . Department of Education WA. (2010). *countering racism: planning and evaluation tool*. http://det.wa.edu.au/curriculum-support/detcms/cms-service/download/asset/?asset_id=10971889
- Bell, L. A., Castañeda, R., & Zúñiga, X. (2010). Introduction. In M. Adams, W. J. Blumenfeld, R. Castañeda, H. Hackman, M. Peters, & X. Zúñiga (Eds.), *Readings for diversity and social justice* (2nd ed., pp. 59–63). New York: Routledge.
- Peters, & X. Zúñiga (Eds.), *Readings for diversity and social justice* (2nd ed., pp. 59–63). New York: Routledge.
- Bosio, E., & Torres, C. A. (2019). Global heory of the common good? A citizenship education: An educational conversation with Carlos Alberto Torres. *Policy Futures in Education*, 17:6, 745–760.
- Buchanan, J., Burridge, N., & Chodkiewicz, A. (2018). Maintaining Global Citizenship Education in Schools: A Challenge for Australian Educators and Schools. *Australian Journal of Teacher Education*, 43(4).
- Burridge, N., Chodkiewicz, A., Payne, A., Oguro, S., Varnham, S., & Buchanan, J. *Human rights education in the school curriculum*. Report compiled for (2013).
.General's Department the Attorney
- DENI (1982). *The improvement of community relations: The contribution of schools*. Bangor, Northern Ireland: Department of Education, Northern Ireland.
- Forrest, J., Lean, G. & Dunn, K. (2017). Attitudes of Classroom Teachers to Cultural Diversity and Multicultural Education in Country South Wales, Australia, *Australian Journal of Teacher Education*, 42:5, 17-34.
- Global Education First Initiative (GEFI) (2012). *Priority 3. Global citizenship*. United

- Nations Secretary-General. Retrieved from <http://www.globaleducationfirst.org/220.htm>.
- Goren, H., & Yemini, M. (2017). Global citizenship education redefined—A review of empirical studies on global citizenship systematic education. *International Journal of Educational Research*, 82, 170-183
- Goren, H., Maxwell, C., & Yemini, M., (2019) Israeli teachers make sense of global citizenship education in a divided society- religion, marginalisation and economic globalisation, *Comparative Education*, 55:2, 243- 263.
- Hanna, H. (2019). *Young People’s Rights in the Citizenship Education Classroom*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Joshee, R., Peck, C. L., Thompson, L. A., Chareka, O., & Sears, A. (2016). Multicultural education, diversity, and citizenship in Canada. In J. Lo Bianco & A. Bal (Eds.), *Learning from Difference: Comparative Accounts of Multicultural Education* (pp. 35-50). Switzerland: Springer.
- King, J. T. (2009). Teaching and learning about controversial issues: Lessons from Northern Ireland. *Theory & Research in Social Education*, 37, 215–246.
- Marshall, H. (2009). Educating the European citizen in the global age: Engaging with the post-national and identifying a research agenda. *Journal of Curriculum Studies*, 41, 247–267.
- Marshall, H. (2011). Instrumentalism, ideals and imaginaries: Theorising the contested space of global citizenship education in schools. *Globalisation, Societies and Education*, 9, 411–426.
- McCully, A. (2005). Teaching Controversial Issues in a Divided Society: Learning from Northern Ireland. *Prospero*, 11:4, 38–46.
- to . *School Strategies* 1995 (New South Wales Whole School Anti-Racism Project. *Combat Racism*. Sydney: Office of Multicultural Affairs, Ethnic Affairs Commission of NSW, NSW Department of School Education, 4 vols.
- Niens, U., O’Connor, U., & Smith, A. (2013). Citizenship Education in Divided Societies: Teachers’ Perspectives in Northern Ireland. *Citizenship Studies*, *iFirst Article*, 17:1, 1–14.
- Oxfam. 2015. *Education for Global Citizenship: A Guide for Schools*. UK: Oxfam.
- Oxley, L. & Morris, P. (2013): Global Citizenship: A Typology for Distinguishing its Multiple Conceptions, *British Journal of Education studies*, vol.(61), issue .(3).

- Pais, A., & Costa, M. (2020). An ideology critique of global citizenship education. *Critical Studies in Education*, 61:1, 1-16
- October, 2, 2020 from OSzoke, H. (2012). National Anti-Racism Strategy. Retrieved
https://itstopswithme.humanrights.gov.au/sites/default/files/National%20Anti-Racism%20Strategy_0.doc
- Tarozzi, M. and Inguaggiato, C. (2018). Implementing global citizenship education in EU primary schools: The role of government ministries. *International Journal of Development Education and Global Learning*, 10:1, 21–38.
- UNESCO. (2013). Global citizenship education: An emerging perspective. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002241/224115E.pdf>
- UNESCO (2014). Global Citizenship Education: Preparing learners for the challenges of the 21st century. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Retrieved from <http://www.unesco.org/new/en/global-citizenship-education>.
- UNESCO (2015). Global citizenship education: Topics and learning and objectives. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf>
- UNESCO (2016). A teacher's guide on the prevention of violent extremism. Paris: UNESCO. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244676/PDF/244676eng.pdf.multi>
- UNESCO (2017a). Preventing violent extremism through education: a guide for policy-makers. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247764>.
- UNESCO (2017b). Youth led guide on prevention of violent extremism through education. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260547>
- UNESCO (2018). Preventing violent extremism through education: effective activities and impact; policy brief. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266105>
- UNESCO (2019). Youth empowerment for peace and resilience building and prevention of violent extremism in Sahel and surrounding countries: a guide for teachers. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371537?posInSet=17&queryId=4f40d600-a8b5-41f9-a3ac-a6761244e4f2>

Willoughby, B. (2012). *Speak up at School: How to Respond to Everyday Prejudice, Bias and Stereotypes. A Guide for Teachers.* Southern Poverty Law Center (NJ1).

Yemini, M. (2017). Internationalization and global citizenship. *Policy and Practice in Education. Cham: Palgrave Macmillan, 10, 978-3.*

אתרי התכניות ומשאבים

:1 תכנית

[אוסטרליה – תכניות חינוכיות לרב-תרבותיות ומאבק בגזענות - Racism. No way!](#)
[מדריך 1 - מניעת דברי שנאה](#)
[הערכה](#)

:2 תכנית

[Teaching Tolerance - ארה"ב](#)

:3 תכנית

[תכנית אונסקו למניעת קיצוניות אלימה](#)
[מדריך למורים](#)
[הערכה](#)

:4 תכנית

[צפון אירלנד - Teaching Controversial Issues](#)
[מדריכים](#)

:5 תכנית

Oxfam
[מדריך למורים](#)

:6 תכנית

[\(UN /DISCO\) Teaching Controversial Issues](#)
[מדריך למעצבי מדיניות ובעלי עניין](#)
[מדריך למורים](#)

:7 תכנית

אין אתר מלווה ואין משאבים אינטרנטיים

:8 תכנית

Making Space - קנדה
[מדריך](#)

:9 תכנית

[תכנית "בית ספר כמעבדה חברתית"](#)
[מדריך למורים](#)
[הערכה](#)

